

Uloga očeva u razvoju i odgoju djeteta

Đekić, Romina

Undergraduate thesis / Završni rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:130015>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-27**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ROMINA ĐEKIĆ

ULOGA OČEVA U RAZVOJU I ODGOJU DJETETA

Završni rad

Pula, 2016.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

ROMINA ĐEKIĆ

ULOGA OČEVA U RAZVOJU I ODGOJU DJETETA

Završni rad

JMBAG: 0303000061, izvanredni student

Studijski smjer: Predškolski odgoj

Predmet: Obiteljska pedagogija

Mentor: dr. sc. Sandra Kadum

Pula, veljača 2016.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI (završni rad)

Ja, dolje potpisani _____, kandidat za prvostupnika _____ ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela
(završni rad)

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

Sadržaj

1. UVOD	2
2. DEFINICIJA ODGOJA	3
3. POVIJEST ODGOJA.....	6
3.1. Stari vijek.....	6
3.2. Srednjovjekovni odgoj.....	9
3.3. Novovjekovni odgoj	13
4. ODGOJ NEKAD I DANAS	16
5. ULOGA RODITELJA U ODGOJU DANAS	20
6. ULOGA MAJKE U ODGOJU DJETETA	22
7. ULOGA OCA U ODGOJU DJETETA	23
7.1. Stupanj očeve uključenosti	25
7.2. Roditeljski stil oca	26
7.3. Razvoj spolnih uloga u djeteta.....	27
7.4. Kulturalne razlike u očinskoj ulozi.....	28
7.5. Moderno očinstvo	29
8. RAZLIKE IZMEĐU OČEVA I MAJKI.....	30
9. OBITELJSKI ZAKON	32
10. JEDNORODITELJSKE OBITELJI.....	33
10.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji	34
10.2. Samohrani očevi.....	35
10.3. Očevi udovci	37
11. ZAKLJUČAK	39
LITERATURA	41
SAŽETAK.....	45
SUMMARY	45

1. UVOD

Biti dobar roditelj nije nimalo lako. Roditeljstvo zahtijeva od čovjeka ne samo određena znanja, već i priličnu objektivnost prema sebi. Kad govorimo o roditeljstvu, većinom se misli na majčinstvo, ostavljajući očeve u drugom planu. Ovakvo vjerovanje o predodređenosti majke da bude roditelj proizlazi iz toga što majčino roditeljstvo započinje snažnom fizičkom povezanošću s djetetom, koje svoj razvoj započinje u majčinom tijelu, dok je otac za takva iskustva zakinut. Upravo iz te biološke osnove majčinstva proizlaze mnogi mitovi o odgoju djece, prema kojima žene pružaju više nježnosti i brige te se instinktivno bolje snalaze u roditeljskoj ulozi pa stoga i imaju važniju ulogu u odgoju djeteta. No, činjenica je da neke biološke majke mogu biti loše majke; stoga je neopravdano mišljenje da je očinska ljubav prema djetetu slabija samo iz razloga što je fizička veza između oca i djeteta razmjerno mala. (Brajša, 1995)

Uloga oca u odgoju i razvoju djeteta još je uvijek opterećena različitim patrijarhalnim predrasudama u kojima se odgajanje djece smatra isključivo „ženskim poslom“. U patrijarhalnoj sredini, otac koji ipak pokušava podijeliti svoje obaveze u odgoju djece sa suprugom, nerijetko je predmetom ismijavanja, osude ili kritika iz svoje okoline. Patrijarhalne sredine priznaju ulogu oca isključivo u osiguranju materijalne sigurnosti obitelji, u postavljanju strogih pa i okrutnih pravila discipline i općenito u obnašanju uloge onog koji je neprikosnoven. Otac i u ovakvoj autoritarnoj ulozi nesumnjivo ima značajan utjecaj na život i odgoj djeteta. (Rosić i Zloković, 2002)

Kroz povijest je očeva uloga u razvoju djece uvelike ignorirana i neprepoznata, no utjecaj društvenih promjena (prvenstveno emancipacije žena) koje su se dogodile u zadnjih nekoliko desetljeća na strukturi obitelji, ponukale su mnoge istraživače da se počnu baviti i pitanjima vezanim uz ulogu oca u razvoju djece. Sve se više prepoznaje značaj oca u razvoju djeteta, njegove sposobnosti te osobiti roditeljski stil koji mogu povoljno djelovati na uspješan djetetov razvoj. Štoviše, nedostatak oca i svih njegovih doprinosa kao roditelja, može otežati razvoj djeteta te dovesti do različitih odstupanja. (Parke, 1996)

Posljednjih godina sve se više povećava interes za razmatranje odnosa između očeva i njihove djece. Diljem svijeta održavaju se međunarodni sastanci na kojima se raspravlja o ulozi i odgovornosti očeva spram djece, sudjelovanju muškaraca u brizi za dijete, o ulozi medija u razvijanju svijesti o važnosti sudjelovanja muškaraca u brizi i odgoju djece. U posljednja dva

desetljeća tema muškarci kao očevi često je bila predmetom različitih diskusija, a sve se intenzivnije provode studije kojima se pokušavaju ispitati međusobni odnosi i oblici brige kojima očevi pridonose kvaliteti života obitelji. (Rosić i Zloković, 2002)

2. DEFINICIJA ODGOJA

„Odgoj je proces razvoja čovjeka, sjecište različitih nevidljivih i vidljivih procesa što se odvijaju u individui (odrastanje, rast, sazrijevanje, učenje, osviješćivanje, postajanje osobom i sl.), ali i različitih socijalnih, kulturnih i društvenih procesa (socijalizacija, enkulturacija¹, akulturacija², personalizacija i drugi), koje na prvi pogled i ne povezujemo s onim što si predočavamo kada govorimo o odgoju.“ (Mušanović i Lukaš, 2011, 1-3)

Definiramo ga i kao prafenomen društva i čovjeka. Bez odgoja nije moguće zamisliti postojanje bilo kakvog društva niti postojanje čovjeka. Odgoj je uvjet opstanka društva, zato što društvo svoj identitet i kontinuitet temelji na prijenosu kulture. (Mušanović i Lukaš, 2011)

On je jedna od osnovnih i trajnih društvenih pojava, jer je bitni uvjet za postojanje ljudskog društva kao i proizvodni rad. Odgojem se prenose na nove generacije radna iskustva, običaji i shvaćanja starijih generacija: u tome je tradicionalna, konzervativna uloga odgoja, ali se istovremeno time daje mladoj generaciji mogućnost da u novim životnim uvjetima stvara nova iskustva i nove, naprednije društvene forme i shvaćanja, u čemu je progresivna, revolucionarna uloga odgoja. Oboje se ostvaruje u dijalektičkom jedinstvu na osnovi konkretnih ekonomskih i ostalih društvenih uvjeta života. U pojedinim epohama prevladava jedna ili druga strana odgoja, što ovisi o karakteru osnovnog društvenog procesa, tako da se pod utjecajem mijenjanja i razvijanja društva mijenjaju i ciljevi, zadaci, sadržaj, organizacija i metode odgoja. To znači da je odgoj društveno uvjetovan i da ima promjenjiv, povijesni karakter. Razvojem društva i napredovanjem civilizacije i kulture, odgoj sve više služi kao faktor razvijanja privrede, tehnike i kulture, a njegova uloga postaje sve veća. Dok se isprva odgoj vršio u samom životu sudjelovanjem djece u proizvodnom radu odraslih i plemena, kasnije se odgoj izdvaja u posebnu funkciju, koju vrše specijalizirana lica (odgajatelji,

¹ Enkulturacija (Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika, skupina autora, 2015) – Proces usvajanja kulture i običaja okoline; sve naše navike, običaji, jezik kojim govorimo i uvjerenja koja smo stekli tijekom života rezultat su procesa enkulturacije.

² Akulturacija (Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika, skupina autora, 2015) – 1. Proces i rezultat mijenjanja kulture skupine ljudi ili pojedinaca koji su u dodiru s drugom kulturom; 2. Prilagođavanje pojedinca stranoj kulturi s kojom je u dodiru.

nastavnici) u ime društva. Društvo je u tom odnosu zastupljeno ciljem odgoja i kulturnim sadržajem kojeg odgajatelj prenosi, a odgajanik usvaja. S tog gledišta, odgoj je svjesna, namjerna i organizirana djelatnost, koju vrši odgajatelj kao posrednik između društva i odgajanika, razvijajući prema određenom društvenom cilju i pomoću određenih sadržaja psihofizičke dispozicije odgajanika. Svjesno, namjerno i plansko djelovanje na odgajanika jedna je od bitnih karakteristika odgoja. Odgoj kao proces vrši se „na“ i „u“ odgajaniku. On nije samo potreba društva, već i potreba pojedinca: on se rađa bespomoćan, slab i nerazvijen te mu je pomoć društva, dok se ne osamostali, neophodno potrebna. Svaki čovjek ima pravo na odgoj, a društvo ima dužnost da mu osigura odgoj. Odgajanik unosi u odgojni proces svoje individualne dispozicije, svoje vitalne biološke snage i mogućnost za razvoj. Njegov rast ili biološki razvoj zahtijeva odgoj te se odgoj vrši u jedinstvu s rasteanjem i sazrijevanjem odgajanika. On u početku „suraduje“ svojim rasteanjem, a kasnije i svojom svjesnom aktivnošću koju je odgajatelj razvio odgojnim radom. Tako se odgoju pridružuje samoodgoj, tj. svjesna aktivnost samog odgajanika kojom on prihvaća odgojne utjecaje i iskorištava ih za svoj razvoj, a kad postane samostalan, onda se dalje sam vodi i odgaja. (Franković, Pregrad i Šimleša, 1963)

Proces formiranja čovjeka, izgrađivanja i oblikovanja ljudskog bića sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama je odgoj. On ima svoje opće, univerzalno, povijesno i individualno značenje. Podjednako je vrijedan u društvenom životu svakog pojedinca, jer omogućuje ljudsko oblikovanje svakog čovjeka, kao što je tijekom povijesti omogućio razvitak ljudskoga društva. Odgoj je složen proces u kojem djeluju brojni činitelji, primjenjuju se različite metode i postupci, u skladu sa spoznatim zakonitostima, prihvaćenom svrhom i zadaćama. Obzirom na to, možemo ga odrediti kao svrsishodan proces u kojem dolazi do izražaja jedinstvo odgojnog cilja i zadataka, načela i metoda, što u planski ostvarenom djelovanju, uz aktivno i skladno sudjelovanje brojnih odgojnih činitelja, teži prema izgrađivanju potpune ljudske osobnosti. (Vukasović, 1994)

Cjelokupni proces razvoja čovjeka kao ljudskog bića je odgoj, odnosno proces razvoja čovjekove osobnosti, ali i jedan od značajnijih, nužno ne i presudnih, socijalnih čimbenika razvoja osobnosti. U svezi sa shvaćanjem odgoja kao socijalnog čimbenika razvoja osobnosti razlikuje se intencionalni od funkcionalnog odgoja. Intencionalni odgoj je socijalna djelatnost, motivirana i legitimirana namjerom pomaganja, ubrzavanja i unaprjeđivanja čovjekovog razvoja, dok funkcionalni odgoj obuhvaća i one socijalne djelatnosti koje nisu pokretane

pedagoškom namjerom, kao i sve one socijalne odnose i događaje koji utječu na formiranje čovjeka. (Bašić, 1999)

U odgojnom procesu starija generacija prenosi iskustva na mlađu generaciju s ciljem da ih ona dalje razvija i nadograđuje. U odgojnom procesu prenose se kulturna dobra, koja posjeduju i osobine kulturnih vrijednosti. Odgoj se temelji na slobodi izbora, ne može biti prisilan proces i on je svjesni stvaralački čin. (Munjiza, 2009)

„Ma kako mnogostruko bila strukturirana ljudska društva, dijete od rođenja u njima ima svoje mjesto. Ono će morati obaviti niz poslova za društvo, koje ima različite ustanove, što postoje zbog činjenica, razloga, stavova, ponašanja, nazora o tim činjenicama. Djetinjstvo je na neki način uzeto u obzir u ustroju društva, a društvo je na određeni način reagiralo na činjenicu razvoja. Predlažem da se te reakcije u svojoj cjelovitosti nazovu odgojem. Odgoj je, prema tomu, ukupnost reakcija društva na činjenicu razvoja“ (S. Bernfeld).

Ljudsku praksu razvijenu prihvatanjem činjenice društveno-kulturnog razvoja djece, posebnog društvenog statusa djeteta i djetinjstva, ustroja i funkcija društva obzirom na status djeteta i životnu fazu – djetinjstvo – nazivamo odgojem.

Činjenica razvoja ima svoj filogenetski i ontogenetski vid, stajalište, gledište. Filogenetski aspekt razvoja obuhvaća potrebu za odgojem, postojanje i razvoj svijesti i sposobnost učenja, dok ontogenetski aspekt obuhvaća potrebu za njegom, rast i sazrijevanje, sposobnost učenja i potrebu za aktivnošću.

Antinomična je interakcija individue i okoline kojom individua vlastitom aktivnošću stječe autonomiju i razvija odgovornosti za osobni razvoj i razvoj zajednice u skladu s raspoloživim genetskim predispozicijama i odgojnim resursima sredine u kojoj živi.

Odgojna aktivnost individue koja se odgaja bit je ove definicije. Bez te aktivnosti, odgoj je nezamisliv. Ma kako odgojna praksa bila razvijena i kvalitetne predispozicije individue bile raspoložive, bez aktivnosti odgajnika nema odgoja.

Usmjereni razvoj čovjeka prema određenim ciljevima je odgoj. Ukoliko se s određenom izvjesnošću može odrediti čovjek i društvo, može se definirati i odgoj. Ne vrijedi suprotno.

Definicija odgoja kao usmjerenog razvoja čovjeka prema određenim ciljevima, govori nam samo to da se individualno – društvene antinomije ne rješavaju u apstraktnom prostoru, već u određenom, sasvim konkretnom društvu koje ima određenu strukturu i stratifikaciju te povijesno ograničene sposobnosti, kako zamišljanja tako i postavljanja ciljeva te njihovog ostvarivanja.

Pod odgojem podrazumijevamo procese razvoja čovjeka kojima je cilj razvoj osobnosti.

Čovjek se kao osoba razvija tek u zajednici i putem zajednice. Svjesnim variranjem ponašanja čovjek je stvarao, iskušavao, prihvaćao i razvijao norme temeljem kojih je naučio razlikovati potencijalno egzistencijalno uspješna od neuspješnih ponašanja, odnosno produktivnog od destruktivnog života. Odgoj je proces razvoja svijesti, upoznavanja i usvajanja ljudskih vrijednosti kao čina slobode, biranja i odgovornosti za ishode izbora. (Mušanović i Lukaš, 2011)

3. POVIJEST ODGOJA

„Odgoj je star jednako kao i čovjek. Od samog početka ljudske povijesti čovjek je aktivno djelovao, usavršavao svoj rad, stjecao iskustva i prenosio ih na nove naraštaje. Ostvaren je kontinuitet generacija u kojem je čovjek stalno radio, istraživao, stjecao nove spoznaje, obogaćivao postojeće i ukupan fond ljudskog znanja i umijeća prenosio na mlađe naraštaje.“ (Vukasović, 1994, str. 10).

Ishodišta odgoja nalaze se u lovačkim i sakupljačkim zajednicama i povezana su s prenošenjem znanja potrebnih za prikupljanje hrane i preživljavanje. Početak civilizacije obilježen je razvojem pisma i otvaranjem prvih pisarskih škola. Prve velike društvene zajednice prepoznajemo kao države Sumerana, Indijaca, Kineza, Perzije, Egipta i Palestine. Zemlje starog Istoka zato nazivamo kolijevkom kulture i civilizacije u kojima su nekoliko tisuća godina prije Krista bile organizirane škole. (Mušanović i Lukaš, 2011)

3.1. Stari vijek

Odgoj u starih istočnih naroda

Sumerani su osnovali državu u prorječju rijeka Tigrisa i Eufrata. Već u trećem stoljeću pr.n.e. osnovali su škole u kojima su djeca pisala klinastim pismom na glinenim pločicama. Školovali su se pisari, svećenici i činovnici koji su obavljali različite poslove u dvorovima i hramovima. Škole su mogli pohađati jedino muški članovi bogatih obitelji.

Perzijanci su živjeli u planinskim predjelima i visoravnima, neprestano izloženi prirodnim silama i borbi s prirodom. Cilj odgoja vidjeli su u fizički čvrstoj i jakoj ličnosti, pa su mlade podvrgavali fizičkim naporima, jahanju, rukovanju lukom i strijelom, borilačkim vještinama.

Cijenili su pravdu, istinu i hrabrost, kao i druge ljudske vrline. Intelektualni odgoj prepustili su svećenicima.

Kinezi su veoma dugo bili izolirani od ostatka svijeta. Karakterističnost Kineza je sistematičnost, krutost i strogost. U školovanju se primjenjivala selekcija. Školovanjem se trebao pripremiti dobar činovnik za državnu službu. Kultura i odgoj Kineza bili su pod jakim utjecajem učenja filozofa Konfucija i Lao-Tsea (kineski filozof i osnivač taoizma).

U Egiptu su samo odabrani mogli steći znanja iz medicine i građevinarstva, dok fizički odgoj, glazba i pjesništvo nisu bili dostupni prosječnom Egipćaninu. Egipćani su svoja saznanja pisali na papirusu, hijeroglifima (egipatsko pismo). Jedna je vrsta pisma postojala za narod, a druga za kastu svećenika. Stara egipatska kultura postigla je veličanstvene rezultate, no zbog stalnih ratova nije mogla napredovati i razvijati se. (www.djecji-klub.com)

Antički odgoj

Grčka se u starom vijeku sastojala od više malih gradova-država među kojima su najpoznatije bile Sparta i Atena. U njima su se u V. stoljeću pr.n.e. razvila dva odgojna sustava, spartanski i atenski; zajedničko im je to što je odgoj bio organiziran samo za djecu robovlasnika.

Spartanski odgoj cilj pronalazi u pripremi vojnika, ratnika koji će uvijek biti spremni za borbu. Da bi ostvarili takav odgoj, odabirali su samo zdravu djecu, a djecu koja nisu prošla test Vijeća staraca ostavljali su na planini Tajget. Dječaci su do sedme godine odgajani u obitelji, a nakon navršenih sedam godina odvodilo ih se u odgojne ustanove do njihove punoljetnosti. Navikavali su ih na hladnoću, glad, žeđ i bol. Školski život bio je ispunjen vojnim i gimnastičkim vježbama, hrvanjem i igrama loptom. Mladići su učili čitati i pisati, a najviše se vremena izdvajalo za tjelesni odgoj i jačanje duha glazbom i pjevanjem. Odgoj djece bio je podijeljen na obrazovna razdoblja po godinama do dvadesete godine kada su mladići bili spremni za vojničku službu. Spartanski sustav učio je i djevojke vojničkim vještinama da bi rađale zdrave potomke, ali i branile grad kada su muškarci bili u ratnim pohodima.

Atenski odgoj karakterističan je za žitelje Atene. Dječaci su se do sedme godine odgajali u obiteljima, pod nadzorom robova pedagoga. Velika pažnja posvećivala se dječjim igrama u toj dobi, kojima se poticao intelektualni razvoj i mašta. Pravila lijepog ponašanja stjecala su se u obitelji čitajući pripovijetke, bajke i mitove. Atenske škole, u kojima su se školovali

dječaci od sedme do četrnaeste godine, bile su škole gramatista i škole kitarista. Škole su bile privatne i plaćale su se, nastavu su držali ratni invalidi, a učitelje su zvali didaskalima (grč. riječ = učim, poučavam). U školama gramatista djeca su učila čitati, pisati i računati. U školama kitarista podučavala se glazba, pjevanje i recitiranje stihova iz Ilijade i Odiseje. S navršenom trinaestom godinom, dječaci su prelazili u palestru, gdje su se bavili gimnastikom, plivanjem te petobojem. Najimućniji dječaci nastavljali su školovanje u gimnazijama. Dječaci od osamnaeste do dvadesete godine prelazili su u efebe, vojnu službu gdje su polagali zakletve da će se hrabro boriti za domovinu. Brojni Atenjani nisu mogli školovati svoju djecu pa su očevi osposobljavali svoje sinove za određene zanate.

Odgojne su ustanove u Sparti bile državne. U Ateni su škole gramatista i kitarista bile privatne, a palestre i gimnazije javne ustanove. (Mušanović i Lukaš, 2011)

Sofisti su isticali potrebu i moć odgoja, zastupali su mišljenje da svaki čovjek može postati filozof, ako uči i ako se odgaja. Kao putujući filozofi poučavali su gramatiku, retoriku i dijalektiku; bili su prvi profesionalni učitelji govorništva.

Sokrat je učio o apsolutnoj istini te težnji za moralnim savršenstvom. Odgoj je pretpostavio obrazovanju, a moralni je odgoj najvažnije odgojno područje. Smatrao je da je misaoni čovjek mjerilo svih stvari, a istina je u čovjeku. Zbog toga treba upoznati samoga sebe. Temeljna Sokratova metoda ima dva dijela: ironiju i majeutiku. Ironijom se sugovornika dovodi do pogrešnih stavova, a zatim ga se nizom sugestivnih pitanja vodi do pravilnih zaključaka (majeutika). Tako odgojitelj pomaže da se pronade istina i ovlada vrlinom.

Platon je teorijski zasnovao i izgradio prvi odgojni sustav na temelju spartanskog i atenskog uzora. Izložio ga je u svojim djelima: *Država* i *Zakoni*. Spoznaja bitka spoznaja je svijeta ideja. Ona se postiže odgojem. Zato odgoj dobiva najvažnije mjesto u društvu. Dijeli se na gimnastički i muzički, radi skladnog razvitka tijela i duha. Odgoj je primarni državni zadatak i potpuno je u njezinim rukama. Za sve slobodne ljude počinje jednak odgoj, ali za zemljoradnike, obrtnike i trgovce završava relativno rano; duže traje za ratnike, a najduže za mudrace, filozofe. Platonov odgojni sustav obuhvaća predškolski odgoj, zatim elementarnu školu gdje se ovladava čitanjem, pisanjem, računanjem, glazbom i poezijom. Slijedi palestra u kojoj se mladi ljudi bave tjelesnim odgojem; zatim vojno-gimnastička priprema, ali se uče i aritmetika, geometrija i astronomija. Sposobnija mladež obrazuje se do 35. godine u

dijalektici, tj. razgovoru sa samim sobom. Nakon toga te se osobe moraju društveno aktivirati i započeti upravljati državom.

Aristotel je izložio teoriju odgoja u svojim djelima: *Politika* i *O odgoju*. Temeljna svrha odgoja je moralno savršenstvo, postizanje kreposti – mudrosti. Razlikuje tri stupnja odgoja: tjelesni, moralni i intelektualni. Odgoj je jedna od najvažnijih državnih obveza. On je sredstvo jačanja države. Dao je prvu periodizaciju u razvitku čovjeka; dijeli zrelost na tri faze: prva faza – obiteljski odgoj (od 1. do 7. god.); druga faza – državna škola (od 7. do 14. god.); treća faza – obrazovanje poprima znanstveni karakter (od 14. do 21. god.). Pedagogijsku teoriju obogatio je idejom harmonijskog razvitka, upozorio je na psihologijske osnove odgoja, na potrebu uvažavanja aktivnosti odgajnika, istakao je načelo odgoja u skladu s ljudskom naravi i znatno je proširio područja obrazovnih i odgojnih znanosti. (Vukasović, 1994)

U rodovskom Rimu cilj odgoja bio je odgojiti zemljoradnika i vojnika pa su djeca od ranog djetinjstva bila osposobljavana za rad u gospodarstvu i zemljoradnji. Djecu su od malih nogu odgajali da sudjeluju u svim kućanskim poslovima. Moralni odgoj nalagao je da se njeguje skromnost, ljubav prema domovini te hrabrost.

U razdoblju Republike zahtijevalo se otvaranje javnih elementarnih škola, koje su nazivali *ludus*. Oko 3. stoljeća nastaju bitne promjene u odgoju. Ranije su djecu odgajali roditelji, a poslije osvajanja Grčke u obiteljima se zapošljavaju Grkinje kao dojilje i dadilje, a obrazovani robovi kao kućni učitelji.

U rimskim provincijama osnovane su visoke škole (u Ateni, Aleksandriji, Konstantinopolu). Početkom srednjega vijeka Crkva je potpuno ovladala školstvom. (Mušanović i Lukaš, 2011)

3.2. Srednjovjekovni odgoj

Pedagoške ideje srednjega vijeka možemo podijeliti na tri razdoblja: ranoga srednjeg vijeka, skolastike i humanizma i renesanse.

U ranom srednjem vijeku, Katolička je crkva bila ideološki oslonac feudalizma i u svojoj je vlasti imala odgoj i obrazovanje. Svećenstvo je propovijedalo narodu bezuvjetnu pokornost, poslušnost i patnju na ovome svijetu kako bi se zaslužilo blaženstvo na onome svijetu. Vjerski odgoj promicao se u obitelji. Odgojne metode rukovođene su težnjom za discipliniranjem uz primjenu tjelesnog kažnjavanja. Školovanje su nastavljali samo najdarovitiji učenici.

U ranom srednjem vijeku postojale su tri vrste škola: samostanske, katedralne i župne škole. Samostanske su škole u početku polazili samo dječaci koje su roditelji od ranog djetinjstva odredili za svećeničko zvanje. S vremenom su se u njima mogla školovati i druga djeca, zbog čega se osnivaju dva odjela: interni, za djecu koja se pripremaju za svećenike, i eksterni, za djecu koja će nakon školovanja biti svjetovnjaci. U samostanskim se školama učilo čitati i pisati na latinskom te vjeronauk. U nekim samostanima počela se proučavati gramatika, retorika i dijalektika, a kasnije i aritmetika, geometrija, astronomija i teorija glazbe.

Katedralne škole osnivale su se u crkvenim središtima koja su bila sjedišta biskupa, a po organizaciji bile su slične samostanskim.

Župne škole osnivale su se uz crkvene župe, a pohađali su ih dječaci koje je podučavao župnik.

Kršćanstvo je stoljećima kočilo svaku inicijativu, samostalnost misli i kreativnost u kulturi. U kulturi i pedagogiji u 12. i 13. stoljeću nastaju značajni preokreti u vezi s razvitkom skolastike i pojavom srednjovjekovnih sveučilišta. Skolastika je težila pomirenju znanosti i religije. Početkom 8. stoljeća, Španjolsku su osvojili Arapi te su u jugozapadnu Europu donijeli filozofiju i nauku s karakteristikama helenističke kulture i nauke. Po uzoru na njih u Europi su se osnivala prva sveučilišta. Osnivanje sveučilišta u europskim zemljama povezano je uz nastajanje gradova, uz razvitak zanata i trgovine, uz borbu gradova za nezavisnost te razvitak kulture. U 12. stoljeću počele su se osnivati visoke škole u kojima su se predavale mnoge znanosti. Prva srednjovjekovna sveučilišta dijelila su se na četiri fakulteta: artistski, pravni, medicinski i bogoslovni, a svaki je imao svojeg dekana.

Građanstvo u cehovima i gildama razvija paralelni sustav obrazovanja, počinju osnivati svoje škole. U tim se školama pažnja posvećivala pisanju i računanju, nužnima u poslovnom životu zanatlija, trgovaca i građana. U početku se nastava i u tim školama održavala na latinskom jeziku, ali se on postepeno zamjenjivao materinim jezikom, a u školi se učio kao predmet. Uvodi se i obrazovanje djevojčica.

Nova društvena klasa, građanska, u svojoj borbi protiv feudalizma istakla je kult zdravog i aktivnog čovjeka, optimista i to je pridonijelo nazoru o svijetu koji se naziva humanizam. Pedagogija humanizma veliku pažnju posvećivala je fizičkom odgoju i zdravlju. Pedagogiju humanizma i renesanse karakterizira veliko zanimanje za dijete kao biće koje se razvija. Odgoju se postavlja zadatak razvijanja mlade ličnosti, pa svi pedagozi zahtijevaju brigu o psihičkim osobinama djeteta i njegovim interesima. Od nastave se traži da bude privlačna i

zanimljiva. Odbacuju se surova disciplina i tjelesno kažnjavanje, a zagovaraju se blaga disciplina i roditeljsko ophođenje s djecom.

Glavni predstavnici humanističke pedagogije su:

Vittorino Rambaldoni da Feltre prvi je ostvario ideju škole u prirodi te je smatrao da lijep i privlačan izgled škole pomaže odgoju i učenju. U svoju školu primao je i djecu iz siromašnih obitelji. U prvi plan stavljao je moralni odgoj i veliko je značenje pridavao odgoju primjerom.

Francois Rabelais razvija široku sliku realističkog odgoja, kao potrebe novog vremena i življenja. On je u procesu učenja veliku važnost pridavao raspoloženju učenika i estetskom odgoju, a u nastavu uvodi i metodu razgovora te ekskurzije radi upoznavanja prirode.

Michel de Montaigne u svojim se djelima također osvrće na odgoj. Smatra da više od svega treba razvijati učenikov kritički duh.

Erazmo Rotterdamski od učitelja je zahtijevao široko obrazovanje, dobru jezičnu kulturu, krijepost, uljudnost i osjećajnost.

Martin Luther tražio je da se latinski jezik u crkvenom bogoslužju zamijeni narodnim. Pokreće crkvenu reformaciju i društveni pokret protestantizam. U školstvu nastoji umanjiti crkveni utjecaj.

Ignacio Loyola osnovao je u crkvi Družbu Isusovu, isusovački red koji je unutar Crkve bio zadužen za obrazovanje i školstvo. Razvija se novu pedagoška, isusovačka doktrina i otvaraju se isusovački kolegiji i gimnazije. (Mušanović i Lukaš, 2011)

AUTOR	FILOZOFSKA ORIJENTACIJA	SHVAĆANJE LJUDSKE PRIRODE	SHVAĆENJE OBRAZOVANJA I SADRŽAJA	PRILOG I POSLJEDICE
SOKRAT IV.–III. st. pr. Krista	Idealizam. Politički konzervativizam. Razlike među ljudima su očite.	Čovjek se samoodređuje samootkrivanjem i učenjem.	Kultiviranje morala. Dijalog otvara sve odgojne vrijednosti i temelje.	Dijaloška metoda. Pitanje usmjerava misao i razgovor.
PLATON IV.–III. st. pr. Krista	Idealizam. Politički konzervativizam.	Razvrstavanje ljudi po razumu i sposobnostima.	Glazba, geometrija, filozofija, literatura, gramatika. Obrazovanje <i>elite</i> .	Velika knjiga kao okosnica sadržaja. Razvoj sposobnih u interesu države.
ARISTOTEL III. st. pr. Krista	Realizam. Obrazovanje prema staležu. Klasna nejednakost.	Ljudi imaju sposobnost racionalnog vođenja vlastitog razvitka.	Objektivno i znanstveno. Matematika, fizika, filozofija.	Liberalno odgajanje. Velika knjiga. <i>Paideta</i> .
CICERON II.–I st. pr. Krista	Retorika. Stvaranje ljudske kompetentnosti za nešto.	Govorništvo je pretpostavka hum., liberal.	Umjetnost i znanost, povijest i retorika.	Obrazovanje za građane i javne službe
KVINTILIJAN I. st.	Retorika. Vodstvo. Javni poslovi i javne službe. Odgovornost.	Vodjenje je najviša sposobnost. Govorništvo je u funkciji vođenja.	Literatura, gramatika, povijest, filozofija, zakoni, etika.	Motivacija za učenje, djelovanje i poredak. Individualne razlike.
TOMA AKVINSKI XIII. st.	Teologija i aristotelovski realizam.	Čovjek raspolaze svojom dušom i tijelom.	Uskladeni i ravnomjerni razitak duševnog i tjelesnog.	Učenje vodi do moralne postojanosti i sposobnosti vođenja. Sposobnost sinteze.
ERAMZO ROTERDAMSKI XV.–XVI. st.	Kršćanska orijentacija. Intelektualna kritičnost. Postojanost.	Sve najsajjnije i najtamnije, najpametnije i najgluplje – to je čovjek.	Literatura. Samo elita sposobna za kritiku i analizu.	Literarnost i kritičnost mišljenja i opažanja.
MARTIN LUTHER XV.–XVI. st.	Reformirana teologija. Osobna savjest kao najvažniji kriterij.	Spas dolazi borbom i pobjedom kušnji. Postupanje prema savjesti.	Pisanje, čitanje i računanje. Vođenje i odgovornost.	Opća pismenost. Vrijednosni sustav. Milosrdno društvo i vjera.

Slika 1. Tabela prikaz čije je bavljenje pitanjima odgoja i obrazovanja ostavilo značajne posljedice na povijesni tijek razvoja obrazovnih ideja i prakse. (Munjiza, 2009)

3.3. Novovjekovni odgoj

U 16. i 17. stoljeću dolazi do napretka na različitim područjima znanosti, a zajedno s tim i u društvenim odnosima. Sve je to utjecalo na odgoj i obrazovanje pa se i u pedagogiji nastavlja s humanijim odnosima prema djetetu u procesu odgoja i nastave.

Jedan od prvih, koji je odgoj kao smislen poduhvat doveo u svijest šire javnosti, bio je Jan Amos Komensky. Njega smatramo začetnikom moderne pedagogije. Prema njegovim načelima organizirani su odgojni sustavi, školstvo i nastavni rad u cijelome svijetu. Komensky vjeruje u moć čovjeka. Čovjek je „najodličniji stvor“, a zadatak je odgoja da ga formira u cjelini njegova bića. Veliki preokret izvršio je u organizaciji odgoja, škole i nastave. Razlikovao je četiri glavna razdoblja u životu čovjeka: djetinjstvo, dječjaštvo, mladenaštvo i zrelost. Za svako razdoblje predvidio je šestogodišnje školovanje. Tako je dobio organizaciju odgojno-školskog sustava koji obuhvaća: materinsku školu (predškolski odgoj), školu materinskog jezika (opća i obvezna za svu djecu), gimnaziju ili latinsku školu i akademiju. Za takvu organizaciju odgoja uveo je školsku godinu, nastavni plan i program, školski tjedan, razred i nastavni sat.

Od Komenskoga potječu načela zornosti, svjesnosti, postupnosti, sistematičnosti, koncentracije, interesa, trajnosti znanja, umijeća i navika. Prvi je teorijski zasnovao potrebu predškolskog i obiteljskog odgoja.

John Locke razradio je teoriju odgoja s posebnim naglaskom na tjelesni, intelektualni i moralni odgoj. Odbacio je učenje o urođenim idejama i zasnovao teoriju empirizma, prema kojoj društvena sredina i odgoj imaju najveće značenje u razvitku čovjeka. Njegovo glavno pedagoško djelo je „Misli o odgoju“. Prvi je dao detaljno razrađenu teoriju tjelesnog odgoja.

Ideju demokratskog odgoja i njemu odgovarajuće teorije snažno je istaknuo Jean Jacques Rousseau. Njegovi pedagoški pogledi zasnivaju se na novim idejama bratstva, slobode i jednakosti. Odgoj dobrote temeljni je zadatak moralnog odgoja i odgoja uopće, a odgoj je za Rousseaua važniji od obrazovanja. Temeljna je svrha odgoja slobodnog čovjeka koji najviše cijeni slobodu, jer smisao nije u odgajanju ni suca, ni vojnika, ni svećenika, nego prije svega čovjeka. A tko je dobro odgojen za ljudski poziv, dobro će biti odgojen i za svaki drugi. On je prvi upozorio da znanost o odgoju mora proučavati i poznavati dijete, odgajanika. U skladu s time zasnovao je potrebu radnog odgoja.

Johann Heinrich Pestalozzi svojim je praktičnim radom i u svojim brojnim djelima postavio sigurne temelje čitavom nizu područja odgojnog rada i odgovarajućih pedagoških disciplina. Na području teorije odgoja praktično i teorijski je obogatio područja intelektualnog, moralnog i radnog odgoja. Razvitak čovječnosti – to je prava svrha odgoja.

Johann Friedrich Herbart razvio je za svoje vrijeme naprednu, kritičku teoriju škole i nastave, koja je i danas velikim dijelom utopija. Prema njemu čovjeka tvore iskustvo, ophođenje i pouka. Iskustvo i ophođenje ne spadaju u odgoj – čovjek na njih ne može utjecati. Herbart gradi pouku na odgojnoj nastavi, a njezin je temelj obrazovanje misli. Čovjeka se mora učiti predočavati stvari, imati asocijacije, povezivati znanja, poopćavati (apstrahirati) stvari, za što je potrebno misliti na odgovarajući način – u središtu je razvoj kognitivnih sposobnosti. Kognitivne sposobnosti određuju čovjeka – njegov moral, ponašanje i djelovanje. Herbart kaže da karakter nekog čovjeka, njegov moral, ovise o predodžbama i mislima koje u njemu vladaju. Obrazovanje misli najvažniji je dio odgoja.

Friedrich Froebel bio je Pestalozzijev učenik. Čitav je život posvetio predškolskom odgoju i predškolskoj pedagogiji. Osnivač je dječjih vrtića, propagira ih i priprema odgojiteljice za odgojni rad u vrtićima. Teorijski je razradio sustav predškolskog odgoja, stvarao didaktički materijal i zasnovao metodike rada u dječjem vrtiću. Zato se smatra utemeljiteljem predškolskog odgoja. (Vukasović, 1994)

INOVATORI	OSNOVNA ZAMISAO	KURIKULUM	METODE PODUKE	ULOGA UČITELJA	ZNAČENJE	ZNAČAJ ZA DANAŠNJE
Komensky 1592.–1670.	Usmjeravanje nastave prema prirodnom razvitku.	Jezik, čitanje, pisanje, računanje, vjeronauk i latinski.	Razred, dob, kumulativno učenje. Od jednostavnog do složenog.	Prilagodava korake, sadržaj, opseg, gradivo i metode.	Humani koncept prilagodbe škole i nastave djeci.	Razredno, predmetno, prema satnici i razvojno.
Locke 1632.–1704.	Razvitak intelektualnih sposobnosti percepcijom. Samokontrola.	Pisanje, čitanje, računanje, jezik, povijest, upravljanje.	Odmjereno, planirano, stupnjevito, kumulativno.	Podrška, iskustvo, empirijske metode pouke.	Utemeljenost teorije učenja na oduševljenju – senzacionalizam.	Poduka na temelju senzornih opažanja.
Rousseau 1712.–1778.	Oblikovati obrazovnu okolinu prirodnim sadržajem.	Izučavanje prirode. Sve je sadržano u prirodi.	Oduševljenje. Iz prirode i naravnog iskustva.	Djelovati prirodno. Ispravljanje nedostataka.	Djelovati protiv deprivacije. Poštivanje osobnosti djece.	Poštivanje dječje slobode i integriteta.
Pestalozzi 1746.–1827.	Harmoničan razvoj intelekt., mor. i fizičkih sposobnosti. Jasne ideje.	Odmjerenost lekcija; slova oblik, broj, zvuk.	Razviti interakciju. Od poznatog prema apstraktnom.	Poduka s ljubavlju. Škola kao dom. Potrebne sve metode.	Metode se mijenjaju. Samoobrazovanje.	Školovanje na temelju pozitivnih emocija i sigurnosti.
Herbart 1776.–1841.	Razvoj moralnih osobina razumom i etikom.	Program na temelju interesa; moral, logika, filozof. matematika.	Priprema, prezentacija, asocijacije, sistematizacija i aplikacija.	Razvoj intelek. i fizičkih sposobnosti formalnim stupnjevima.	Postupke poduke temeljiti na planiranju gradiva.	Nastavni prog. i literaturu oblikovati prema interesima učenika.
Froebel 1782.–1852.	Razviti duhov. osnove u okruženju.	Nadarenost, pjesme, priče, aktivnosti.	Igre, imitacija, samoaktivnost.	Podrška djeci u razvoju.	Dječji vrtići, igra, pozitivno okruženje.	Vrtići razvijaju dječju kreativnost i slobodu.
Spencer 1820.–1903.	Osposobiti za efektivni znanstveni i ekonomski život.	Praktičan, koristan i znanstveno misleći pojedinac.	Zanimljive i znanstveno utemeljene aktivnosti.	Organizirana poduka u oblicima svakodnevnog života.	Znanstveni pristup u izradi kurikuluma.	Škola razvija znanstveni pogled na svijet i natjecateljske vrijedn.
Dewey 1859.–1952.	Pridonijeti individ., soc. i intelektualnom razvitku.	Aktivno djelovanje; suvremeni sadržaji.	Rješavanje problema znanstvenim metodama.	Oblikovati okruženje za učenikovo iskustvo.	Razvoj pragmatičnog pristupa u obrazovanju.	Škola aktivno pomaže progresivni razvitak.
Montessori 1870.–1952.	Pomoć djeci u cjelovitom razvoju.	Razviti motorne i senzorne vještine.	Spontano učenje aktivnosti i praktično iskustvo.	Podrška i usmjeravanje, korištenje didakt. materij.	Razvitak filozofije ranog razvoja i obrazovanja.	Rano obrazovanje i stimuliranje intelek. razvitka.
Counts 1889.–1974.	Oblikovanje društva kroz znanost, tehniku i demokraciju.	Socijalni primjeri iz povijesti, znanosti, društva i tehn.	Rješavanje problema suglasno soc. metodologiji.	Pojedinac kao aktivni promicatelj socijalne prakse.	Socijalna rekonstrukcija obrazovanja.	Oblikovanje škole kao stimulativne socijalne institucije.
Piaget 1896.–1974.	Organizacija obrazovanja po mjeri razvoja djece i učitelja.	Konkretno i stvarno operiranje.	Individualizac. Istraživanja i praćenje osobnih moguć.	Poduka prema razini kognitivnog razvitka.	Formulirao teoriju kognitivnog razvitka.	Oblikovanje škole za pomoć kognitivnom razvitku.
Hutchins 1899.–1977.	Razviti potrebu za istinom u mudrosti ljudske rase.	Slobodne umjetnosti i poznate knjige.	Identifikacija, raščlamba, refleksija i suglasje.	Pitati izazovno u potrazi za istinom.	Vodeća verbalna komunikacija.	Škola treba program slobodnih umjetnosti.

Slika 2. Tabela prikaz odabranih i zaslužnih nositelja povijesno i pedagoški značajnih ideja o odgoju i obrazovanju u različitim povijesnim razdobljima. (Munjiza, E., 2009.)

4. ODGOJ NEKAD I DANAS

Čovjek je živo biće koje najduže zadržava svoje potomke pored sebe. Kroz povijest se ovisnost koju djeca imaju prema roditeljima pomaknula ka sve zrelijoj dobi mladih. Tako danas djeca ovise o roditeljima duže nego ikad u povijesti.

Od najprimitivnijih zajednica može se pratiti položaj djeteta u obitelji. Ljudski čopor u primitivnim zajednicama vrlo je brzo shvatio da se brojnost članova grupe može povezati s opstankom, sa sigurnošću i ukupnom moći plemena. U feudalnom je društvu brojnost obiteljske zajednice bila važna za opstanak, jer je predstavljala radnu snagu koja će doprinijeti ekonomskoj, socijalnoj i materijalnoj sigurnosti. Upravo su iz ovih potreba djeca morala brzo odrasti i morala su vrlo rano napustiti djetinjstvo i posvetiti se velikim poslovima i odgovornostima. Tada djeca nisu mogla govoriti u svoje ime, već je za njih, kao i za žene, govorio netko drugi. Nije postojao ni najmanji znak zanimanja za njih, već su ih smatrali malim odraslim osobama. (Weatherill, 2005)

U srednjem vijeku, djeca su radila u drugim obiteljima kao posluga ili šegrti. To su uglavnom bili poslovi posluživanja za stolom, namještanja kreveta i sl. Obrazovanje su stjecali tijekom šegrtovanja, gdje je vlasnik domaćinstva svoje znanje, vještine, iskustva i ljudske vrijednosti prenosio na dijete koje radi u njegovom domaćinstvu. Zanimljivo je da inače znanje nije prenosio na svoje vlastito dijete, već ga je slao u drugu kuću u kojoj je ono učilo od vlasnika tog domaćinstva. Svakodnevnim udjelom djece u životu odraslih, prenosila su se iskustva s generacije na generaciju. Djeca su spoznavala život u bliskom kontaktu sa svakakvim ljudima, i gdje je god bilo odraslih bilo je i djece. U obrazovanju djece najvažnije je bilo da steknu znanja iz knjiga o lijepom ponašanju i profinjenosti te detaljna uputstva o tome kako se ponašati u svakom aspektu života, praktičnom i moralnom. Samim tim što nije postojao sistem školovanja, ovom načinu odgoja i obrazovanja djeteta pridavana je velika pažnja.

Tijekom perioda industrijalizacije, djecu su slali na rad u pogone, gdje su iskorištavali njihovu radnu snagu, jer su bili brži, spretniji i izdržljiviji od odraslih.

U 16. i 17. stoljeću odgajanje djece počelo se postepeno mijenjati. Sustav naukovanja zamijenjen je školovanjem. Školovanje je bilo sve zastupljenije, osobito kod viših slojeva društva. Najveća promjena bila je usredotočenost obitelji na dijete i želja obitelji da provodi više vremena sa svojom djecom. Djevojčice će morati čekati do 19. stoljeća da bi i one mogle

ići u škole i napustiti obrazovanje koje su imale kod kuće. Stjecanje znanja u školama je jako kritizirano, jer su se djeca izdvajala iz prirodnog okruženja. U 17. stoljeću obitelj se sve više posvećuje odgoju djece. U centru zanimanja moderne obitelji je obrazovanje i zdravlje, roditelji smatraju da dijete ima specifične potrebe od kojih je najznačajnija da idu u školu, često uz najstrože i najmoralnije načine i uz veoma mnogo kazni.

Tek u 20. stoljeću nastaje velika popularizacija psiholoških teorija o odgajanju djece i žarke želje da se djetetu pruži ono najbolje. Postoji veliki broj literature o djeci, o emotivnim i društvenim potrebama djece. Tada država preuzima kontrolu nad djecom, gdje su djeca smatrana više imovinom države, a sve manje svojih roditelja. Smatralo se da su roditelji suviše uskogrudni, previše sebični ili klasno ograničeni da bi mogli omogućiti djetetu optimalan razvoj u građane spremne na suradnju i naporan rad. Zato se velika pažnja pridavala onome što kažu liječnici, psihijatri, stručnjaci za odgajanje, bračni savjetnici, lideri javnog mijenja. (Weatherill, 2005)

Dvadesetih i tridesetih godina ovog stoljeća vladao je bihevizizam. Na scenu stupaju razne teorije, koje se zalažu da roditelji direktno i manipulativno nadziru okruženje svoje djece. Smatra se da nadgledanje okruženja u kojem se dijete nalazi pogoduje ispravnom razvitku djeteta. Jedna od najutjecajnijih ličnosti bio je Watson, koji je smatrao da neprimjerene emotivne reakcije treba svesti na najmanju moguću mjeru: izbjegavati glasovne zvukove koji bi prekomjerno stimulirali reakcije straha, dopustiti djeci da nose komotnu odjeću da bi se na najmanju mjeru svele reakcije gnjeva, i najznačajnije da ne treba stimulirati reakcije ljubavi ako dijete neprestano pokušava biti samostalno. On je zahtijevao da se s djecom postupa kao da su male odrasle osobe, a kontakti između roditelja i djece trebaju biti propisani strogim pravilima. Watson nije odobravao maženje djece kad padnu i udare se te je smatrao da izražavanje roditeljske nježnosti treba svesti na minimum. Postojalo je također i uvjerenje da je majčina ljubav sama po sebi opasna, što je uzdrimalo staru izreku „majka najbolje zna“. U to se vrijeme vjerovalo da nauka sve zna pa se smatralo da se i odgajanje djece treba zasnivati na zdravim tehničkim načelima. Dijete se mora odgajati planski ili će biti upropašteno. Roditeljima je savjetovano: „Nikada nemojte dati djetetu ono za čim plače, pustite ga da se isplače i odvikne od plakanja.“ Ovaj u suštini bihevizistički eksperiment, bio je prvi sistematični pokušaj da se djeca tretiraju kao objekti proučavanja i kontrole.

Tridesetih i četrdesetih godina neki su teoretičari počeli isticati drugu krajnost. Sada ljubav, koja je predstavljala veliku opasnost poprima apsolutno suštinski značaj. Djeca se moraju

osjećati željena. Sve se mora prilagoditi djetetu. Kontrolirano je dijete bilo nesretno, otuđeno, mrzilo je i sebe i druge, nije bilo spontano, već mehaničko, bilo je nekreativno i neurotično. Međutim, iz brojnih razloga prekomjerna popustljivost je ubrzo izazvala reakcije. Prije svega bilo je nerealno očekivati da će roditelji svu slobodu pružiti djeci, a da nimalo slobode neće sačuvati za sebe. Zatim je roditelje počela uznemiravati činjenica da su svojoj djeci prestali prenositi tradiciju i vrijednosti kojima su oni bili poučavani. Djeca prekomjerno popustljivih roditelja izrasla su u prekomjerno zahtjevne ljude, tiranine i egocentrike. (<http://www.zehra.ba>)

U novije vrijeme dijete postaje centar obitelji. Njemu se svi podređuju, udovoljava se svim njegovim željama, hirovima, „mušicama“ i ono uzima kormilo u ruke – zahtijeva, naređuje, upravlja. To je anarhistički obiteljski odgoj koji je izgubio osjećaj za ljudske kriterije, za pedagoške stavove. Takva atmosfera podržava dječju sebičnost, bezobzirnost, umišljenost, dominaciju, parazitizam, tiraniju i u velikoj mjeri onemogućuje normalan razvitak ljudskih svojstava u djeteta.

„Novije vrijeme donosi i tzv. životni materijalizam. Materijalne vrijednosti potiskuju etičke, estetske, kulturne, pedagoške. Slabi odgovornost za odgoj djece u obitelji. Tako neki roditelji novcem i materijalnim dobrima žele nadoknaditi nedostatak ljubavi. To potvrđuje sve veći porast delikventnog ponašanja djece i mladih ljudi iz situiranih obitelji. Zbog nedostatka pedagoškog obrazovanja i kulture neki roditelji odgajaju svoju djecu onako kako su njih odgajali njihovi roditelji, bez bilo kakve kritičke provjere i uvažavanja pedagoških zahtjeva. Možda postupci njihovih roditelja i nisu bili loši, možda su za svoje vrijeme bili sasvim adekvatni, ali je to ipak orijentacija na prošlost, bez uvažavanja postignuća pedagogijske znanosti. Da bi se izbjegle spomenute i druge greške u obiteljskom odgoju, treba širiti i unaprjeđivati pedagošku kulturu roditelja kao odgojitelja.“ (Vukasović, 1994, 201)

STRUKTURA I NEKE TEMELJNE FUNKCIJE OBITELJI	“TRADICIONALNE OBITELJI”	“SUVREMENE OBITELJI”
<ul style="list-style-type: none"> • VELIČINA OBITELJI 	VELIKE OBITELJI S VIŠE DJECE (četvero ili više djece)	MALE OBITELJI S MALIM BROJEM DJECE (jedno ili dvoje djece) OBITELJI BEZ DJECE PO VLASTITOJ ODLUCI
<ul style="list-style-type: none"> • STRUKTURA OBITELJI 	OTAC - MAJKA / DJED - BAKA I DRUGI ČLANOVI RODBINE	OTAC - MAJKA SAMOHRANI RODITELJ (biološki ili nebiološki) RAZVEDENI BRAKOVI BINUKLEARNE OBITELJI MAJKE I IZVANBRAČNA DJECA
<ul style="list-style-type: none"> • STIL ODGOJA DJECE U OBITELJI 	AUTORITARNI	AUTORITATIVNI AUTORITARNI PERMISIVNI
<ul style="list-style-type: none"> • ODGOJNA FUNKCIJA 	ODGOJ DJECE U OBITELJI	TENDENCIJA PREBACIVANJA ODGOJNE FUNKCIJE OBITELJI NA DRUGE OSOBE I INSTITUCIJE
<ul style="list-style-type: none"> • SOCIJALIZACIJA DJECE 	U OBITELJI (nije univerzalno - npr. u Engleskoj i SAD-u su djecu posebno iz viših i srednjih staleža roditelji slali vrlo rano u internate ili koledže).	TENDENCIJA PREBACIVANJA SOCIJALIZACIJSKE FUNKCIJE IZVAN OBITELJI
<ul style="list-style-type: none"> • SLOBODNO VRIJEME 	GOTOVO ISKLJUČIVO U OBITELJI	IZVAN OBITELJI
<ul style="list-style-type: none"> • BRIGA O EKONOMSKOJ SIGURNOSTI 	OTAC -ZAPOSLEN MAJKA - KOD KUĆE	OTAC I MAJKA (NE)ZAPOSLENI POMOĆ MLAĐIM ČLANOVIMA OD STARIJIH ČLANOVA OBITELJI

Slika 3. Tabelarni prikaz nekih sličnosti i razlika tradicionalnih i modernih obitelji. (Rosić i Zloković, 2002)

5. ULOGA RODITELJA U ODGOJU DANAS

Roditeljstvo je važna i poprilično zahtjevna životna uloga koja roditeljima predstavlja izazov, čiji je ishod unaprijed neizvjestan. Ono je ujedno sveobuhvatan pojam koji sadržava niz aktivnosti i vještina odraslih koji skrbe o podizanju i njezi djece. Roditeljstvo je neodvojivo od određenog vremena i prostora, što znači da je pod utjecajem povijesnih događanja, demografskih promjena, kulturnih normi i vrijednosti, obiteljskog razvoja i ustroja te promjena u socijalnoj organizaciji i strukturi. Stoga zadaće i ciljevi roditeljstva mogu varirati ovisno o određenom socijalnom kontekstu i povijesnom trenutku pa se i očekivanja od roditeljstva mijenjaju obzirom na društvene promjene. (Ljubetić, 2007)

Roditeljstvo je proces koji zahtijeva odgovornog roditelja što znači biti u ravnoteži, to jest kontrolirati svoja ponašanja i imati ravnomjerno zadovoljene sve potrebe (ljubav, moć, sloboda, zabava) kroz dulje razdoblje. Odgovoran roditelj poznaje, razumije i prihvaća svoje dijete, ali i samoga sebe (svoje potencijale, jake i slabe strane), ima jasan cilj u roditeljstvu i stalno se trudi blagim metodama, bez ugrožavanja djetetova integriteta i osjećaja samopoštovanja ostvariti taj cilj. Ljubetić konstatira da bi cilj roditeljstva trebao biti podizanje maštovite, odgojene, samosvjesne, samostalne, sigurne, kompetentne i dinamične djece koja posjeduju strast za učenjem i životom. Roditeljsko djelovanje usmjereno prema tom cilju omogućava razvoj pet sposobnosti djeteta i to: vješte uporabe informacija, uspješnog svladavanja promjena, pozitivnog odnosa prema ljudima, kako biti građaninom svijeta i naučiti kako učiti. (Ljubetić, 2012)

„Dobri odnosi u obitelji neupitno utječu na razvoj djeteta. Svakodnevne dječje reakciju u kući, predškolskoj ustanovi ili školi to najbolje pokazuju te se zato preporuča što sustavnija suradnja roditelja i djece. Na ovaj način roditelji upućuju svoju djecu u moralne norme ponašanja i uče ih obvezama i odgovornostima od najranijih dana. Međusobni odnosi roditelja imaju itekako veliki utjecaj na dijete, na njegovu emocionalnu stabilnost. Roditelji su djetetu uzor koji koristi za svoje prilagođavanje u životu. Ukoliko mu roditelji nisu dobro prilagođeni, dijete ima loš uzor za imitaciju u ponašanju. Ako se roditelji ne slažu u nečemu, a naročito ako se nesporazumi odnose na dijete, rasprava se treba izvršiti bez djetetove prisutnosti. U suprotnome, dijete to doživljava kao šok. Takvi roditelji nisu dobro prilagođeni, ne ostvaruju pozitivno pedagoško ozračje u obiteljskom odgoju, pa dijete ima problematičan i nepouzdan model za imitaciju koji može dovesti do problematičnog ponašanja. Obitelj u kojoj

postoji suradnja, podrška i razumijevanje između roditelja i djece kao i dobri, humani obiteljski odnosi te kontinuiranost u zadovoljavanju potreba djeteta, ostvaruje se sigurnost da ono bude prilagođena i pozitivna ličnost. Upravo to iziskuje veliku požrtvovnost, razumijevanje, potporu, ljubav i podršku. Takvi pravilno usklađeni odnosi osiguravaju njegov pravilan razvoj što znači da dijete vrlo rano počinje shvaćati esencijalne potrebe i prihvaćati ih kao svoju obvezu. Pravilnim roditeljskim stavom koji sadrži blagu pohvalu, ali putem isticanja obveza dijete shvaća i prihvaća svoje dužnosti. Roditelji djeci trebaju osigurati odnos pun povjerenja, razumijevanja i dijaloga, vrijeme za dijete, shvatiti dijete ozbiljno kao i njegove probleme i potrebe te ne prigovarati i zaduživati. Za kvalitetan obiteljski život potrebno je živjeti u skladu s načelima, odgajati osobnim primjerom, biti uzor, koristiti se igrom, navikavati djecu na rad, ne škrtariti s priznanjima, pohvaliti, brinuti se za djecu i biti umjereni i oprezni u kažnjavanju.“ (Rosić, 2005, 295-301)

„Roditelji su po svojoj prirodnoj funkciji odagajatelji. U tome su roditelji najčešće nesebični, ulažu mnogo napora da bi njihova djeca postigla željene rezultate i da bi se pravilno ljudski razvijala.“ (Vukasović, 1994, 199) Odgajanje je složen i odgovoran obiteljski i društveni proces. (Rosić, 2005)

Suvremeni roditelj primoran je konstantno učiti, mijenjati se i unaprjeđivati svoje kompetencije kako bi uspješno odgovorio odgovornoj roditeljskoj ulozi. Izazovi roditeljstva potiču ga na kontinuiranu samoprocjenu kroz koju bi trebao imati kristalno jasnu sliku željenog roditeljstva. (Ljubetić, 2012)

6. ULOGA MAJKE U ODGOJU DJETETA

„U ranom djetinjstvu majka je najvažniji odgojitelj. O njezinoj ulozi, brizi, njezi i ljubavi od najranije dobi djetetova života ovisit će formiranje buduće osobnosti, tjelesno i duševno zdravlje djeteta.“ (Vukasović, 1994, 199)

Glavna je uloga majke da voli. Ona prva djetetu mora osigurati dovoljnu količinu ljubavi kako bi se dijete osjećalo sigurno i kako bi se normalno razvijalo. Ta je ljubav istodobno naklonost, nježnost i razumijevanje; njezina je osnovna karakteristika intuitivno poimanje djeteta, očitovanje i prihvaćanje. Majčina je ljubav sredstvo za razvoj djeteta, za formiranje budućih emocionalnih mogućnosti koje će se očitovati i potvrđivati u cijelom kasnijem životu djeteta. Majka mora imati i određeni autoritet, ali takav koji proizlazi iz ljubavi, a ne vanjski, nametnuti autoritet. U životu mnoge djece već sama riječ majka izaziva asocijacije brige, ljubavi, poticaja i ohrabrenja. Majka je jedina osoba koja do odraslosti, a i kasnije, svom djetetu pokušava osigurati sve ono što mu može i olakšati i uljepšati život. (Rosić, 2005)

„Ukoliko majka ne obavlja dobro i odgovorno svoju funkciju pojavit će se negativne posljedice u obliku psihičkih poremećaja. Istraživanja su pokazala da hospitalizirana djeca, kojoj je u ranom djetinjstvu uskraćena majčinska nježnost, ljubav i briga, pokazuju osjetljivo zaostajanje prema djeci koja su živjela u normalnim obiteljskim prilikama.“ (Vukasović, 1994, 199)

Majčina je uloga teška, naporna i opasna, ali toliko tražena da se bez nje ne može zamisliti nikakav normalan odnosno prirodni i društveni razvoj djeteta. (Rosić, 2005)

7. ULOGA OCA U ODGOJU DJETETA

Iako se majka smatra najvažnijom osobom u djetetovu životu, osobom koja najviše utječe na djetetov razvoj, očevo je utjecaj također od velikog značaja, a započinje, kao i majčin, već samim začećem. Današnji otac u obiteljima s oba roditelja ima, osim uloge djetetova oca i ulogu supruga, zaštitnika, učitelja, skrbnika, hranitelja, moralnog uzora. Njegova uspješnost u obavljanju svih ovih uloga ima pozitivan ili negativan utjecaj na pojedine aspekte djetetova razvoja. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004)

Očinstvo je kompleksna uloga koju očevi postupno preuzimaju, počevši od donošenja odluke o tome da li i kada imati dijete. Proces preuzimanja očinstva nastavlja se privikavanjem na majčinu trudnoću. Trudnoća je period roditeljstva u kojem majka i dijete dijele fizičku povezanost iz koje se lako razvijaju i drugi oblici povezanosti, dok je otac zakinut za fizičku povezanost i može se osjećati isključenim. Upravo na ovome se zasniva predrasuda o očevoj manjoj uključenosti i važnosti u razvoju djece. Otac bi trebao aktivno sudjelovati u trudnoći, proživljavajući sva iskustva koja su mu dostupna te pružajući majci podršku, dok bi majka trebala ocu omogućiti sudjelovanje dijeleći s njim sva svoja proživljavanja. (Parke, 1996)

Otac također treba osigurati prostorne, materijalne i financijske uvjete nesmetanog odvijanja trudnoće i poroda, ali i biti psihološka, emocionalna i interpersonalna podrška majci. (Brajša, 1995)

Prvo tromjesečje trudnoće za ženu zna biti jako teško, psihički i fizički, jer je praćeno mučninom, umorom, glavoboljama te depresijom, nervozom i anksioznošću. U ovom razdoblju otac je također pod stresom, jer je majka zahtjevnija i od njega očekuje veću podršku i razumijevanje što bi otac trebao biti spreman i pružiti. U drugom tromjesečju mnogi neugodni problemi nestaju, a otac može lakše ostvariti kontakt s djetetom jer se ono sada počelo micati. Što dijete više raste, njegovi pokreti postaju sve ugodniji i zanimljiviji ocu, a majkama mogu postati neugodni. Slike ultrazvuka mogu biti poticaj za očevo interes i sudjelovanje u razvoju djeteta te također mogu intenzivirati osjećaje roditelja prema djetetu.

Zadnje tromjesečje trudnoće također može biti stresno. Majke u ovo vrijeme imaju dosta veću težinu koja im ograničava kretanje, brzo se umaraju, a javljaju se i fizički simptomi poput nesаницe, natečenih udova i gubitka daha. Kao rezultat toga, javljaju se nervoza i anksioznost, a briga o djetetovu zdravlju i samom procesu poroda povećavaju se što se brže porod bliži.

I kod očeva se također mogu javiti određeni simptomi, vrlo slični onima majke, koji nestaju gotovo u trenutku kad majka rodi dijete. Takvi se simptomi javljaju kod 10 do 15% očeva, dok neka istraživanja pokazuju da kod novih očeva taj postotak iznosi čak 65%. Prisutnost oca pri porodu pokazala se kao koristan faktor u stvaranju čvršćih veza između oca i djeteta, a jednako tako i majke i oca. Ipak, to ne mora biti presudan faktor u stvaranju duboke i zdrave veze između oca i djeteta.

Neki se očevi teško prilagođavaju na novu situaciju u obitelji, jer se osjećaju zapostavljenima, budući da djetetove potrebe moraju biti na prvom mjestu pa se čini kao da zaokupljaju čitavu majčinu pažnju. U brakovima gdje su prije djeteta muževi imali potpunu pažnju žene, osjećaju se kao da je dijete zauzelo njihovo mjesto. Taj osjećaj u očeva može se ukloniti uključivanjem oca u aktivnu brigu o novorođenčetu. (Santrock, 2000)

Posljednjih 20 do 30 godina očevima je dopušten izravan kontakt s novorođenčadi odmah po rođenju te se stoga između oca i novorođenčeta lakše stvara veza već u prva 3 dana djetetova života. Očevi reagiraju na novorođenče s velikom nježnošću i brigom te u većini fizičkih kontakata ne zaostaju ni malo naspram majke. Jednako su zainteresirani i aktivni u roditeljskom ponašanju koje uključuje grljenje, maženje, ljubljenje, imitiranje i istraživanje novorođenčeta. Unatoč tome, majka se većinom brine za njegu djeteta i zadovoljavanje njegovih fizioloških potreba. Brižljivost i iskazivanje ljubavi prema djetetu potiče oca na slobodnije izražavanje emocija u odnosima s drugim ljudima. Otac neizravno utječe na dijete mijenjajući način na koji se majka ophodi s djetetom. Majka se u očevoj prisutnosti ponaša drukčije prema djetetu i to na način da očeva prisutnost povećava majčin interes za dijete. Osim što su jednako zainteresirani za dijete kao i majke, očevi su također jednako sposobni socijalni partneri, odnosno jednako su osjetljivi na djetetove potrebe, sposobni su prepoznati i ispravno reagirati na djetetove osmijehe, pokrete te plač, iako ne mogu dovoljno precizno razlikovati različite oblike i uzroke plača. Odnos otac-dijete recipročan je, a kroz njega se djeca, kao i kroz odnos s majkom, uče kako utjecati na ponašanje drugih ljudi. (Parke, 1996)

Kao što je već rečeno, na djetetov razvoj utječe očev uspjeh u svim ulogama koje izvršava. Taj se utjecaj može podijeliti na direktni i indirektni. Direktni utjecaj na dijete imaju sva očeva ponašanja kojima je dijete izloženo te očevi stavovi i poruke koje on prenosi djetetu. Ovaj je utjecaj oca veći, ako se očeve interakcije s djetetom razlikuju od djetetove interakcije s majkom. Primjerice, o djetetovu govornom razvoju i govornim sposobnostima majke većinom znaju više od očeva te se djetetu obraćaju na način sličan onome kojim dijete govori,

dok se otac djetetu najčešće obraća svojim normalnim načinom govora. Otac time potiče dijete na razvoj njegovih komunikacijskih vještina. Očev indirektni utjecaj na dijete rezultat je očevog utjecaja na druge ljude u djetetovu životu, kao na primjer očev emocionalni odnos s majkom ili obavljanje kućanskih poslova te očev utjecaj na socijalne uvjete u kojima dijete živi. Očevo sudjelovanje u djetetovu odgoju pozitivno utječe na funkcioniranje obitelji na način da omogućava majci više slobodnog vremena za vlastite potrebe te je ona stoga sretnija i zadovoljnija. Socijalni uvjeti odnose se prije svega na materijalno stanje, odnosno plaćanje alimentacije ako se radi o razvedenim roditeljima. Očeve karakteristike i osobine ličnosti od manjeg su značaja za djetetov razvoj nego karakteristike same veze između oca i djeteta. Ako je veza sigurna, topla, osjećajna i puna potpore, otac će imati pozitivan utjecaj na djetetov razvoj. Jednako tako, sama količina vremena koje dijete provodi s ocem manje je bitna od onoga što dijete i otac skupa rade, odnosno kako provode zajedničko vrijeme. Od velike je važnosti i dobar obiteljski kontekst, odnosno odnosi među članovima obitelji, posebno očev odnos s drugim članovima obitelji te način na koji ostali članovi obitelji doživljavaju odnosno, ocjenjuju odnos oca i djeteta.

Kroz sudjelovanje u njezi djeteta, njegovom odgoju i odnosu s ostalim članovima obitelji, otac utječe na djetetov kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj. U istraživanjima s očevima koji su intenzivno sudjelovali u odgoju svoje djece, rezultati upućuju na povećane kognitivne sposobnosti takve djece, izraženiju empatiju, manje stereotipnog razmišljanja o spolovima te bolju emocionalnu samokontrolu. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004)

7.1. Stupanj očeve uključenosti

Na stupanj očeve uključenosti u djetetov odgoj utječe interakcija nekoliko čimbenika.

Prvi čimbenik su psihološki faktori kao što je motivacija, samopouzdanje te vještine. Očevi se razlikuju po razini motiviranosti za sudjelovanje u djetetovu odgoju. Većina bi očeva željela provoditi više vremena sa svojom djecom nego što to čine. U tome ih ograničavaju druge uloge koje imaju, prvenstveno obveze na poslu budući da su, iako danas mnoge majke rade, očevi još uvijek glavni hranitelji obitelji. Unatoč činjenici da se sve više majki zapošljava, udio očeva sudjelovanja u djetetovu odgoju ne raste jednakom brzinom. Očevi često smatraju da ne znaju, odnosno nemaju vještine potrebne za brigu o djetetu. Misle da će im dijete ispasti iz ruku, da će ga ozlijediti, da neće znati udovoljiti djetetovim potrebama, a ponekad i majke pospješuju takvo mišljenje smatrajući da su one puno sposobnije i prirodno predodređene za brigu o djetetu. Očevi trebaju prebroditi svoj strah od nesposobnosti i neuspjeha, provoditi što

više vremena u bavljenju zajedničkim aktivnostima s djetetom koje oboma donose zadovoljstvo, što će samo dovesti do povećanja samopouzdanja i potrebe za daljnjim sudjelovanjem u djetetovu odgoju. Uspjeh u odgoju djeteta očevima povećava i uspjeh na poslu, vjerojatno zbog povećanja samopouzdanja. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002)

Drugi čimbenik predstavljaju djetetove karakteristike, odnosno djetetov temperament i spol. Individualne razlike u temperamentu djece mogu snažno utjecati na njihov odnos s ocem, budući da je taj odnos recipročan i djeca svojim ponašanjem uvjetuju na koji će način očevi reagirati na ta ponašanja. Odnos oca s muškim i ženskim djetetom bitno je različit. Od djetetovih najranijih dana prisutno je spolno diferenciranje djece od strane očeva. Očevi pokazuju veći interes za mušku djecu, iako fizičku bliskost i nježnost (grljenje, uzimanje u naručje, maženje) češće iskazuju prema djevojčicama. U igri i u kompletnoj interakciji s djecom, očevi su skloniji razvijanju fizičkih i intelektualnih sposobnosti kod dječaka, dok se kod djevojčica koncentriraju na razvoj ženstvenosti. (Parke, 1996)

Treći je čimbenik socijalna podrška, odnosno odnos oca i djeteta s majkom i ostalim članovima obitelji te drugim osobama u djetetovoj okolini. Ipak, najveći utjecaj ima očev odnos s majkom te majčina očekivanja o očevoj uključenosti u djetetov odgoj. Majke većinom oblikuju količinu i prirodu očevih interakcija s djetetom, bar u početku djetetova života.

Četvrti čimbenik predstavlja utjecaj kulture i zajednice u kojoj osoba živi. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002)

7.2. Roditeljski stil oca

Očevi pristupaju djeci na drugačiji način nego majke. Čak i očevi koji preuzimaju većinu brige za dijete, čine to na drugačiji način od majki. Dok majke doprinose razvoju djeteta na različite načine, očevi daju najveći doprinos kroz igru. U igri s djecom, očevi se više koncentriraju na fizičku igru (bacanje u zrak, šakljanje, sportovi), očevi su općenito manje usmjereni na verbalno, a više na taktilno za vrijeme igre. Očevi općenito imaju razigraniji pristup djeci te od njih očekuju intenzivniji odgovor, a čini se da ga i dobivaju - čak i vrlo mala djeca na očeve reagiraju razigranijim, vedrijim licem i šire otvorenim očima. Za razliku od majki, koje se s djecom igraju na način da privlače njihovu pažnju i pokazuju im igračke, očevi preferiraju fizičke igre. Ove razlike u stilovima igranja s djecom nastavljaju se i u kasnijoj djetetovoj dobi. Sukladno različitim stilovima majki i očeva u ophođenju s djecom,

djeca stvaraju i različite oblike privrženost prema očevima, odnosno majkama - u stresnim situacijama djeca će iskazati veću potrebu za majčinom, nego za očevom zaštitom. (Santrock, 2000)

7.3. Razvoj spolnih uloga u djeteta

Budući da majka najviše vremena provodi s djetetom, može se očekivati da je ona i najviše zaslužna za djetetovo usvajanje spolnih uloga. No, očevi u tome imaju čak i važniju ulogu. Čini se da očeve više brine hoće li im sin biti muževan a kći ženstvena, dok majke podjednako postupaju s djecom oba spola. Očeve više brine ponaša li im se dijete prikladno određenom spolu.

Očevi imaju posebno velik utjecaj na usvajanje spolnih uloga kod dječaka. Oni predstavljaju model čije ponašanje dječak promatra i na taj način uči što je primjereno za njegov spol. Jednako tako, otac će, češće nego majka, istaknuti dječaku da njegovo ponašanje jest ili nije u skladu s odgovarajućim spolnim stereotipom. (Santrock, 2000)

O utjecaju oca na usvajanje spolnih uloga kod dječaka, najlakše je zaključivati iz istraživanja s dječacima koji odrastaju bez oca. U takvim su istraživanjima dobivene razlike između dječaka bez očeva i dječaka koji odrastaju s očevima. Te razlike su najočitije u predadolescentno doba i očituju se u vrstama aktivnosti kojima se dječaci bave. Dječaci čije ponašanje najviše odstupa od onoga dječaka odraslih s očevima, oni su čiji su očevi otišli prije njihove pete godine. Takvi dječaci su skloniji nefizičkim i nenatjecateljskim aktivnostima poput čitanja, crtanja ili glazbe. Ovisniji su o vršnjacima i manje asertivni. U nekim slučajevima, dječaci odrasli bez očeva pokazuju prenaplašenu muževnost, dok u drugim slučajevima pokazuju pretjeranu ovisnost i nemoć, karakteristične za visoku feminost. Navedene razlike ne moraju nužno predstavljati nedostatak u djetetovu razvoju, već samo pokazuju odstupanje od normalnog uzorka ponašanja.

Očevi utječu na usvajanje spolnih uloga kod djevojčica odobravanjem majke kao odgovarajućeg modela za spolno vezana ponašanja te izravnim poticanjem djevojčica na ženstveno ponašanje. Očev se utjecaj nastavlja i u kasnijem dobu, a odnosi s muškarcima ovise više o ranom odnosu s ocem nego s majkom. Očevu ulogu u usvajanju spolnih uloga kod djevojčica potvrdila su istraživanja provedena na grupama djevojčica razvedenih roditelja, odraslih uz oba roditelja te bez oca. U usporedbi s djevojčicama odraslim uz oba

roditelja, djevojčice razvedenih roditelja pokazivale su veću sklonost i asertivnost³ prema suprotnom spolu, dok su djevojčice odrasle bez oca bile izrazito sramežljive i anksiozne u prisutstvu suprotnog spola. (Parke, 1996)

Na usvajanje spolnih uloga i muževnosti u dječaka prvenstveno utječe kvaliteta odnosa između dječaka i oca, a ne sama očeva muževnost. Istraživanja su pokazala da ni seksualna orijentacija očeva ne utječe negativno na usvajanje spolnih uloga ili muževnost sinova. Djeca homoseksualnih očeva opisuju svoje odnose s očevima kao tople, pune podrške i razumijevanja. Nije zabilježena povezanost između homoseksualnih očeva i odstupanja u seksualnom razvoju njihove djece. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002)

7.4. Kulturalne razlike u očinskoj ulozi

Pogled na očinstvo i očekivanja od oca kao roditelja razlikuju se, kako kroz vremenska razdoblja, tako i među različitim kulturama. Poznato je kako u različitim kulturama obitelji poprimaju i različite hijerarhijske strukture pa je logično da i uloga oca nije jednoznačna u svim kulturama. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002)

I prije nego se dijete rodi, za vrijeme trudnoće i samog poroda, očevo ponašanje pod velikim je utjecajem kulture. Neke primitivne kulture obilježavaju početak očinstva posebnim ritualima. Tako na primjer, očevi iz plemena Erickala-Vandu iz južne Indije, odmah po početku trudova kod majke, oblače njezinu odjeću i čelo ukrašavaju simbolima koje inače nose žene, povlače se u tamnu prostoriju gdje liježu na krevet. Po rođenju, dijete se okupano donosi i polaže kraj oca kako bi se on što bolje upoznao s ulogom oca. (Parke, 1996)

Na prirodu očevih uloga u odgoju djeteta velik utjecaj ima sam položaj muškaraca i žena u određenom društvu. U društvima u kojima se žene još uvijek nisu izborile za svoja prava, gdje se poslovi strogo dijele na muške i ženske, otac ima ulogu autoriteta i on donosi odluke o djetetovoj budućnosti, ali ne sudjeluje izravno u njezi djeteta i njegovu odgoju. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002)

U većini zapadnih kultura uloga oca u brizi o djetetu raste, što se može pripisati emancipaciji žena, njihovom sve češćem izbivanju iz kuće, ali i spoznajama o muškoj sposobnosti da se jednako uspješno brinu za djecu te spoznajama da njihove uloge u velikoj mjeri utječu na

³ Asertivnost (Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik, Spajić-Vrkaš, Kukoč, Bašić, 2001) - vrsta ponašanja obilježena sigurnim istupom pojedinca u iznošenju i obrani svoga stava, mišljenja ili interesa

razvoj djeteta. Stoga u novije vrijeme možemo govoriti o emancipaciji očinstva. (Santrock, 2000)

7.5. Moderno očinstvo

Suvremeno očinstvo ne zahtjeva samo preuzimanje "majčinske prakse", već se sve više ističe važnost izražavanja topline i emocija, iskazivanje zaštite, brige i zanimanja za djetetovo zdravlje te napredak u školi i društvu općenito. Danas očevi postaju sve ravnopravniji roditeljski partneri majkama, prvenstveno zbog društvenih promjena koje su se dogodile. (<http://oc-pgz.hr>)

Moderan, emancipiran otac nije samo isključivi hranitelj obitelji i društveni zaštitnik majčinstva svoje supruge, već je uz nju cjeloviti roditelj sposoban obavljati sve roditeljske funkcije, bez obzira bile one definirane kao majčinske ili očinske. Roditelji zajednički sudjeluju u emocionalnom i društvenom aspektu djetetova razvoja bez obzira na njegovu dob, spol i probleme koji se javljaju. (Brajša, 1995)

Definicija dobrog oca, osim što je pod utjecajem kulture i socijalne sredine, također je pod utjecajem razdoblja u društvenoj povijesti. Dok je u prošlosti dobar otac kao jedini hranitelj radio za obitelj te se brinuo da je ponašanje njegove djece u skladu sa spolnim ulogama, danas se dobar otac brižljivo i nježno brine za svoju djecu provodeći uz njih mnogo vremena te ističući i učeći djecu jednakosti među spolovima. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2002)

Ovom napretku u očinstvu pridonose promjene u zakonskim odredbama koje, primjerice, omogućuju očevima odlazak na plaćeni roditeljski dopust. Među prvim zemljama koje su uvele ovu praksu bile su Švedska, Danska i Norveška. Taj primjer danas nastoje slijediti gotovo sve europske i velik broj svjetskih zemalja (Parke, 1996). U Hrvatskoj također postoji roditeljski dopust, ali za sada se još vrlo mali broj očeva odlučuje na takav korak.

8. RAZLIKE IZMEĐU OČEVA I MAJKI

Očevi su biološki i djelomično socijalno različiti od majki te se to očituje i u njihovu roditeljstvu. Očevi imaju drukčiji stil komunikacije i interakcije s djecom nego majke. Do 8. tjedna starosti, novorođenčad može prepoznati razliku između njihovih majki ili očeva u interakcijama. Za majke je tipično da se obraćaju djeci na način sličan onom kojim dijete govori, odnosno da pojednostavljaju svoje riječi. S druge strane, očevi su manje skloni modificirati svoj jezik za dijete te mu se obraćaju svojim normalnim načinom govora, koriste više imperativa i izjavnih rečenica te govore na način koji privlači pažnju. Majčin način komuniciranja olakšava neposrednu komunikaciju, dok očevi potiču dijete na razvoj njegovih komunikacijskih vještina, jer njihov način komuniciranja djetetu predstavlja izazov da proširi svoj vokabular i jezične vještine, što je i važna osnova za akademski uspjeh.

Najveći doprinos očeva dolazi kroz igru. Dok se majke s djecom igraju na način da privlače njihovu pažnju i pokazuju im igračke, očevi preferiraju fizičke igre. Igra očeva s djecom u većoj je mjeri i interaktivna: oni bacaju djecu u zrak, šaklaju ih, igraju s njima različite sportove, i slično. Način na koji se igraju je nepredvidljiviji, više fizički stimulirajući i pobuđujući za dijete nego što je to način na koji se igraju majke. Očevi su glasniji dok se igraju, a majke su tiše. Očevi potiču kompetitivnost, dok majke potiču pravednost u odnosima. Očevi potiču nezavisnost, dok majke potiču osjećaj zaštićenosti. Igra očeva sa sinovima je takva da u većoj mjeri potiče vizualno i lokomotorno istraživanje kao i finu motoriku, dok su očeve interakcije s kćerima karakterizirane verbalnim igrama i socijalnom konverzijom. Očevi pomažu i djevojčicama i dječacima naučiti zdravu ravnotežu između poslušnosti i agresije. Djeca trebaju majčinu mekoću, jednako kao i očevu grubost. Oboje nude sigurnost i pouzdanje na svoj način komunicirajući ljubav i fizičku intimnost.

Za razliku od majki koje su uglavnom sklone oprezu, očevi nerijetko potiču djecu da ispituju svoje granice. Iako svaki od ovih roditeljskih stilova sam za sebe može biti nezdrav (jedan može potaknuti djecu da nepromišljeno riskiraju bez obzira na posljedice, dok drugi može sugerirati potpuno izbjegavanje rizika, što u konačnici može rezultirati smanjenom samostalnošću, samopouzdanjem i napretkom), zajedno uspostavljaju ravnotežu i pomažu djeci da ostanu sigurna dok šire svoja iskustva i samopouzdanje.

Očevi imaju tendenciju poštivati i provoditi pravila sistematično i bez kompromisa, što uči djecu objektivnosti kao i posljedicama dobrog i lošeg ponašanja. Majke su sklonije opraštati

neposluh i pokazivati suosjećanje, što djeci nudi osjećaj nade. Očevi, više nego majke, djecu uče rješavanju problema i traženju rješenja. Dopuštaju djeci da dođu do vlastitih zaključaka, bez obzira na vrijeme koje im je možda potrebno. Ponovno, svaki stil sam za sebe nije dobar, ali zajedno, kreiraju zdravu, odgovarajuću ravnotežu.

Očevi imaju posebno velik utjecaj na usvajanje spolnih uloga kod dječaka. Otac dječaku predstavlja model čije ponašanje on promatra i na taj način uči što je primjereno za njegov spol. Jednako tako, otac će, češće nego majka, istaknuti dječaku da njegovo ponašanje jest ili nije u skladu s odgovarajućim spolnim stereotipom. S druge strane, djevojčice iz odnosa oca prema majci i drugim ženama uče kako se muškarci trebaju ponašati prema ženama i imaju kriterij prema kojima mogu procjenjivati buduće mladiće i muškarce u svom životu.

Općenito govoreći, očevi imaju tendenciju vidjeti svoju djecu u odnosu na ostatak svijeta, dok su majke sklone vidjeti ostatak svijeta u odnosu na dijete. Oni često pomažu djeci da uvide kako određeni stavovi i ponašanja imaju i određene posljedice. Očevi pomažu djeci da se pripreme za realnost i grubost stvarnog svijeta, dok majke više pomažu zaštititi djecu od tog svijeta. Oba su stila nužna u procesu odrastanja i ulaska u odraslu dob. Bez obzira jesu li svjesna toga ili ne, djeca uče već od najranije dobi kroz različita iskustva da su muškarci i žene različiti i da se na različite načine nose sa životom, drugim odraslima i djecom. (<http://oc-pgz.hr>)

9. OBITELJSKI ZAKON

Temeljem članka 88. Ustavom Republike Hrvatske proglašen je Obiteljski zakon kojim se uređuju brak, izvanbračna zajednica žene i muškarca, odnosi roditelja i djece, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djeteta, posvojenje, skrbništvo, uzdržavanje, obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija te postupci u vezi s obiteljskim odnosima i skrbništvom.

Novi Obiteljski zakon na snazi je od 01. studenog 2015. godine.

Uvodni dio sastoji se od temeljnih načela; načela ravnopravnosti žene i muškarca, načela solidarnosti, uzajamnoga poštovanja i pomaganja svih članova obitelji te načela prvenstvene zaštite dobrobiti i prava djeteta. Prema članku 5. dijete ima pravo ostvarivati osobne odnose s oba roditelja, osim ako je to u suprotnosti s djetetovom dobrobiti.

Drugi dio govori o braku, a brak je zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca. Članak 50. govori da muž nema pravo na tužbu radi razvoda braka za vrijeme trudnoće žene te sve dok njihovo dijete ne navrší godinu dana života. U slučaju razvoda prema članku 54. bračni drugovi koji imaju zajedničko maloljetno dijete, dužni su prije pokretanja sudskog postupka sudjelovati u obveznom savjetovanju i mogu predložiti s kojim će roditeljem dijete stanovati i način ostvarivanja roditeljske skrbi, ostvarivanje osobnih odnosa djeteta i roditelja s kojim dijete neće stanovati i visinu uzdržavanja djeteta; a ako to nisu predložili odluku će donijeti sud po službenoj dužnosti (članak 56.).

U šestom dijelu riječ je o dužnosti i pravu na uzdržavanje. Radno sposoban roditelj ne može se osloboditi dužnosti uzdržavanja maloljetnog djeteta (članak 288.). Otac izvanbračnog djeteta dužan je uzdržavati djetovu majku za vrijeme trajanja trudnoće, ako ona nema dovoljno sredstava za život (članak 305.). (<http://www.zakon.hr/>)

Prema statističkim podacima, u većem broju slučajeva centri daju prijedlog i mišljenje da dijete živi s majkom, ali pritom treba naglasiti da se u većem dijelu radi o mišljenju koje je u skladu sa sporazumom roditelja. Primjerice, u 2012. Centar za socijalnu skrb Zagreb je od 653 dana mišljenja u 576 slučajeva dao prijedlog da djeca žive s majkom, od čega je 491 mišljenje u skladu sa sporazumom roditelja. (Centar za socijalnu skrb Zagreb)

U izvješćima DZS-a, stoji da su u 84,1% slučajeva djeca nakon razvoda braka dodjeljivana majkama, dok su u samo 10,1% dodijeljena ocu, a tek u 4,9% i majci i ocu. Sve to ukazuje da se broj samohranih roditelja povećava, a time i broj samohranih očeva. (<http://www.dzs.hr/>)

Razlozi takvoj, za očeve poraznoj statistici, mnogostruki su. Jedan broj očeva već u početku odustaje od bitke za dijete, jer vjeruju kako tu bitku ionako neće dobiti, a očevi tvrde kako je stvar i u institucijama, koje a priori majci daju prednost. (www.tportal.hr)

10. JEDNORODITELJSKE OBITELJI

U vrijeme brzih društvenih promjena, pluralizacije društva i društvenih prilika, obitelj također mijenja svoju ulogu i strukturu, prilagođavajući se na taj način društvu u kojem funkcionira. Sve manji broj ljudi sklapa brakove, prisutan je pad nataliteta i neplodnosti i sve se više odgađa dob rađanja prvog djeteta, a bilježi se povećanje broja rastavljenih brakova te broj djece koja se rađaju van braka. Sve te promjene utječu na obitelj. Tako sliku obitelji koju čine majka, otac i djeca sve više zamijenjuju slike obitelji s jednim roditeljem i djecom. (www.pedagogija.hr)

Samohrani roditelji čine posebno osjetljivu društvenu skupinu, kojoj je potrebna i materijalna i psihosocijalna pomoć. Definicija samohranog roditelja uvelike ovisi o tome što se podrazumijeva pod riječju „samohran“. To može značiti sam, samostalan, usamljen, prepušten sam sebi, nevjenčan ili izvan stalne veze. Stoga bi takve roditelje bilo opravdanije nazivati „roditelji samci“, a ne „samohrani roditelji“, kako se uobičajeno kod nas nazivaju. Termin samohrani roditelji odnosi se na roditelje koji samostalno, bez drugog roditelja, skrbe o djetetu. (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003)

U stručnoj se literaturi, uz izraz jednoroditeljska obitelj, kao sinonimi koriste različiti izrazi, kao što su: napuštena ili nekompletna obitelj, deficitarna obitelj, razorena obitelj, krnja ili nepotpuna obitelj... (hrcak.srce.hr/file/6185)

U jednoroditeljskim obiteljima roditelji su izloženi većim naporima na poslu i kod kuće te preuzimaju veći psihički i tjelesni teret dječjeg odgoja i odgovornosti za djecu. Iskustva samohranih roditelja pokazuju da ne nailaze na dovoljnu podršku društva u ostvarenju svoje odgovorne roditeljske uloge. Nedovoljna senzibilizacija društva za probleme samohranih

roditelja vidljiva je i u nedostatku istraživanja o njihovu položaju. (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003)

Istraživanja su pokazala da su djeca odgajana u jednoroditeljskim obiteljima bila manje uspješna u odrasloj dobi od djece koja su odgojila oba roditelja te da je većina problema rezultat manjih prihoda, smanjene uključenosti roditelja u odgoju djeteta te posljedica slabije povezanosti sa zajednicom. Jednoroditeljske obitelji su posebno ranjive i od svih drugih obitelji imaju najveći rizik od disfunkcije (ekonomski naponi, opterećenost ulogama, nedostatak podrške partnera, zahtjevi da djeca prerano preuzmu uloge i odgovornosti). (www.pedagogija.hr)

O opsegu jednoroditeljskih obitelji gotovo je nemoguće govoriti, jer službenih podataka o njihovom broju zapravo nema.

10.1. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji

Jedan od razloga naglog porasta jednoroditeljskih obitelji sve je veća stopa razvoda i odgađanje ponovne stalne veze nakon razvoda, a drugi važan razlog je taj što se sve više žena odlučuje odgajati djecu bez partnera. Uzroci nastanka jednoroditeljskih obitelji su višestruki: smrt, razvod braka, napuštanje obitelji od strane jednog roditelja, izvanbračno rođenje pa takve obitelji također zovemo obitelji samohranih roditelja. Ovakva obitelj je samohrana prema kriteriju emocionalne podrške i količine odgovornosti u odgoju djeteta koju jedan roditelj preuzima na sebe.

Razvod kao uzrok jednoroditeljstva

Nakon razvoda u obitelji nastaju mnogobrojne promjene. Prije svega, isti broj zadataka obavljat će sada jedan roditelj po uvjetima promjenjene strukture. Takva situacija ostavlja različite posljedice na odrasle i djecu. Roditelja koji sam ispunjava sve obaveze u obitelji mogu pratiti teškoće materijalne prirode, problemi usamljenosti i odgovornosti oko odgoja djece. Prihodi se mogu smanjiti i do 50%, ali troškovi često ostaju jednaki, što dovodi do povećanja stresa. To uglavnom pogađa žene, kojima se u 90% slučajeva nakon razvoda djeca povjeravaju na odgoj i brigu. Nereguliran doprinos oca u vidu alimentacije stvara dodatne poteškoće te je velik broj takvih obitelji prisiljen koristiti različite socijalne pomoći. Razvedeni roditelj često je primoran raditi prekovremeno te tako balansira između zahtjeva posla i obiteljske odgovornosti. Tu se javlja izrazita potreba za organiziranom brigom o djeci poslije škole, a isto tako i problem stanovanja pa su tako mnoge obitelji prisiljene mijenjati

isto. Tijekom perioda roditeljskog rastajanja, djeca moraju usvojiti mnoge životne promjene (odvajanje od jednog roditelja, promjene u financijskom statusu te životni stil jednoroditeljske obitelji). Tako dijete predškolskog uzrasta nije u stanju shvatiti prave razloge razdvajanja roditelja i smatra da na taj način gubi ljubav drugog roditelja, dok djeca školske dobi imaju nešto zreliji odnos prema razvodu roditelja i mogu shvatiti okolnosti razvoda. U toj je dobi njihova slika o sebi vezana uz obitelj pa narušavanje iste utječe na njegov sistem vrijednosti. Adolescenti imaju veći kapacitet za izgradnju emocionalne distance od roditeljskih konflikata te imaju mogućnost izbora odluke o skrbništvu i kontaktima s odsutnim roditeljem pa im to pruža veću šansu za vladanjem krizom i održavanjem ravnoteže. (hrcak.srce.hr/file/6185)

10.2. Samohrani očevi

Samohrani je roditelj onaj roditelj koji sam živi s djetetom i sam ga uzdržava, što znači da nema prihoda od drugog odsutnog ili umrlog roditelja. (<http://www.mspm.hr>)

Poziciju samohranih očeva mnogi u društvu drže nenormalnom. I to stoga jer nitko ne može ni pomisliti da bi samohrani očevi trebali biti ono što oni žele – odgajatelji svoje vlastite djece, svejedno jesu li tu očinsku dužnost “zaslužili” smrću svoje drage supruge ili razvodom od nje. Dakle, riječ je o ljudima koji žive na društvenome rubu, koji su marginalizirani, izolirani, otuđeni, stranci bez povratka. Stajalište je današnjeg društva da je sramota biti samohrani otac, neshvatljivo je da bi se otac sam mogao brinuti o svojoj djeci, hraniti ih, odgajati, školovati, kao da je to rezervirano samo za majke. Samohrani očevi svjedoče da su očevi, kad su djeca u pitanju, u podređenome položaju u odnosu na majke – svejedno u kojim se situacijama djeca našla. Obezvrijeđeni samohrani očevi već nekoliko godina ukazuju da to nije izmišljotina, nego da se sve to može naći u sudskim presudama po hrvatskim sudovima, ali i u osobnim iskazima samohranih očeva danim u prostorijama centara za socijalnu skrb. (<http://www.kriz-zivota.com>)

To potvrđuju i podaci Državnoga zavoda za statistiku, prema kojima je u Republici Hrvatskoj, prema posljednjemu popisu pučanstva 2011. godine, bilo 5.662 razvoda braka, od toga 3.321 brakova s uzdržavanom djecom, dok je broj uzdržavane djece znatno viši i iznosi 5.188. U izvješćima DZS-a stoji da se u 84,1% slučajeva djeca nakon razvoda braka dodjeljivana majkama, dok su u samo 10,1% dodijeljena ocu, a tek u 4,9% i majci i ocu. Sve to ukazuje da se broj samohranih roditelja povećava, a time i broj samohranih očeva. (<http://www.dzs.hr/>)

Prema podacima udruge „Samohranih roditelja i mladeži“, u Hrvatskoj je danas oko 310 000 samohranih roditelja, od čega 18% ukupnoga broja čine samohrani očevi. (Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović, 2003)

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku i popisa stanovništva iz 2001. godine, u Hrvatskoj su većina samohranih roditelja majke (12,5% od ukupnog broja hrvatskih obitelji), koje brinu za 74 256 djece u dobi od 0 do 17 godina, dok za 14 989 djece u istoj dobi skrbi otac (2,5% od ukupnog broja hrvatskih obitelji). (www.researchgate.net)

U Hrvatskoj je registrirano oko trideset i šest tisuća samohranih očeva, koji se prema svom statusu ne razlikuju od samohranih majki.

‘Pateros’ je udruga samohranih očeva koja se osim problematikom samohranih roditelja, dakle, kategorijom roditelja koji sami podižu dijete, bavi i ostalim problemima koji proizlaze iz samostalnog očinstva. Udruga je osnovana radi promicanja, razvoja i unaprjeđenja međusobne suradnje i povezivanja samohranih očeva te djece samohranih očeva. Kako niti zakon niti jedan propis ne poznaje termin "samohrani otac", cilj im je vrlo ambiciozan i na kraju i nužan. U vrlo kratko vrijeme ustanovilo se da samohranih očeva ima u svim društvenim slojevima pa tako i u onim višim. Nažalost, iz nepoznatog razloga, internetska stranica Udruge (www.pateros.hr) je ugašena. (Moj vrtić, časopis, broj 9/2008)

Prema „Single Parent Magazine“ časopisu u SAD-u, unatoč niskom postotku očeva koji nakon razvoda braka ostaju živjeti sa svojim djetetom (14%), odnos između samohranih očeva i majki počeo drastično mijenjati. Od 70-ih godina prošloga stoljeća broj samohranih kućanstava s očevima porastao je za 300%. Trenutno se procjenjuje kako je u SAD-u jedno od šest samohranih kućanstava s ocem.

Uloga samohranog oca jako je zahtjevna. On mora prije svega biti tata i prijatelj, rame za plakanje, plesni partner, trener, publika, savjetnik, slušatelj, i mnogo više. Osim ovih osobina, samohrani otac mora preuzeti i ulogu majke, ulogu koja se proteže duboko u moral, odanost i sposobnost za postavljanje obrazovnog i njegovateljskog okruženja. Tako je uloga oca da bude izvor i otpornosti i snage, i ljubavi i suosjećanja. (<https://en.wikipedia.org>)

Smrt kao uzrok jednoroditeljstva

Iako prirodna i neizbježna, smrt nerijetko predstavlja tabu temu. U životnom ciklusu obitelji, smrt se prepoznaje kao najbolnije iskustvo, kao najstresniji događaj u životu obitelji. Ne postoji ništa na što obitelj reagira s više emocija nego što je smrt. Tugovanje kao prirodan proces slijedi nakon smrti i različit je za pojedinca i za obitelj.

Smrt bilo kojeg člana obitelji čini specifičan gubitak u obitelji s različitim posljedicama. Kada je riječ o smrti supružnika, za drugog supružnika financijska, domaćinska i emocionalna odgovornost se povećava. Mnoge zadaće podizanja djece i obiteljske odgovornosti ostaju preostalom supružniku, koji se može osjećati savladanim i nesposobnim da bude samohrani roditelj.

Smrt roditelja čini se najrazornijim od svih životnih stresova koje dijete može doživjeti. Gubitak je nenadoknadiv i ima najveće potencijalne psihološke posljedice. Reakcije djece na smrt roditelja nastaju uglavnom pod utjecajem dobi, spola, emocionalnog i kognitivnog razvoja, odgovora preživjelog roditelja i adekvatne brige. (hrcak.srce.hr/file/6185)

10.3. Očevi udovci

Uz razvod i razdvajanje partnera udovištvo je čest oblik prestanka bračne zajednice te jedan od oblika poslijebračnog življenja. Iako se može jednostavno i jednoznačno definirati, ono ima više različitih aspekata. Udovištvo je status osobe nakon smrti bračnog partnera koja nije ponovno sklopila brak. Udovica je žena čiji je muž umro, a udovac je muškarac čija je žena umrla. Za pojedinca udovištvo je duboko traumatsko emocionalno iskustvo i nenadomjestiv gubitak najprisnijeg odnosa uslijed prekida intimne privrženosti sa životnim partnerom. Zato se ono svrstava među najstresnije životne događaje koji narušavaju osobni integritet, ali i određeni socijalni red. (<http://hrcak.srce.hr/>)

U Hrvatskoj postoji samo jedna udruga (Pateros) koja se bavi samohranim očevima, očevima udovcima; dok u stranim zemljama takve udruge su puno zastupljenije i pružaju savjetodavnu, edukativnu i materijalnu pomoć ciljanoj skupini očeva. Neke od poznatijih i utjecajnijih udruga su Gingerbread.org.uk, Singledad.com, Fatherhood.about.com i mnoge druge.

Otac udovac, nakon smrti supruge ili partnerice, ima zakonsko pravo na dopust s posla da bi organizirao sprovod, kao i otišao na pogreb. Također učestali boravak s djecom nakon smrti njihovog drugog roditelja treba biti prioritet. Poslodavci najčešće nude dodatno slobodno

vrijeme koje se često naziva suosjećajni dopust. Ako je dijete mlađe od jedne godine, a njegova majka je umrla, otac je u mogućnosti dobiti do 52 tjedna dodatnog očinskog dopusta. (<http://www.gingerbread.org.uk>)

Očevi moraju postaviti prioritete, posvetiti se djeci. Njegovati uspomenu na majku. Ne dozvoliti da je djeca zaborave. Na taj način otac ostvaruje jaku vezu sa svojom djecom te će se moći osloniti jedni na druge u teškim situacijama. Moraju biti uključeni u život djece, biti posvećeni, požrtvovni. Njihova, kako zdravstvena tako i emocionalna njega sada zavise od oca. (<http://www.mojabeba.com>)

11. ZAKLJUČAK

Obitelj, kao jedna od najstarijih društvenih institucija, doživjela je mnoge promjene na individualnom planu, promjene u životnom stilu i obiteljskoj strukturi. Stereotip obitelji izmijenjen je. Brojne povijesne, socijalne, ekonomske i kulturalne promjene reflektirale su se i na promjene u funkcioniranju obitelji. Sve manje djece odrasta u tradicionalnim obiteljima u kojoj su otac i majka u braku i žive u istom kućanstvu sa svojom biološkom djecom, a udio jednoroditeljskih obitelji i djece rođene izvan braka neprestano je u porastu.

Uloga roditelja u životu djeteta oduvijek ima poseban značaj za njegov razvitak, emocionalnu sigurnost, socijalnu kompetentnost, intelektualno postignuće, kao i na samu kasniju senzitivnost spram svoje djece. (Rosić i Zloković, 2002)

Uloga očeva definitivno se promijenila tijekom posljednjih 20 godina – bez obzira je li tome razlog što su se muškarci promijenili ili što je društvo promijenilo mišljenje o važnosti očeve uloge u životu djeteta. Danas, većina očeva želi sudjelovati u odrastanju svoje djece – neki instinktivno znaju kako odgajati, drugi se polako uključuju, a većini treba pomoć kako bi izgradili samopouzdanje i stekli roditeljske vještine. Očevi igraju nezamjenjivu ulogu u životu svoje djece. To potvrđuju sva istraživanja provedena o utjecaju očeva na razvoj djece

Očeva uključenost u obiteljski život pozitivno utječe na djetetovu dobrobit i zadovoljstvo životom. Provođenje vremena sa svojom djecom i uključenost u brigu o njima daje očevima niz mogućnosti da pokažu svoje osjećaje i da odgajaju svoju djecu. Mala djeca, čiji su očevi uključeni u brigu o njima, imaju veću šansu osjećati se povezanima s njima, bolje se nose s novim i nepoznatim situacijama, sposobna su nositi se sa stresnim situacijama te su znatizelnija i pokazuju više entuzijazma u istraživanju svoje okoline. Uključeni očevi svoj odnos s djecom vide pozitivnije, posvećuju više pažnje razvoju svoje djece, bolje ih razumiju i prihvaćaju te uživaju u bliskijoj, bogatijoj vezi otac-dijete.

Djeca uče kako se ponašati promatranjem svojih roditelja, skrbnika i obitelji u njihovoj međusobnoj interakciji. Osjećaj sigurnosti i blagostanja kod djeteta može ovisiti o tome kako se njihovi roditelji i skrbnici ponašaju jedni prema drugima. Kad se roditelji i skrbnici dobro nose s izazovima i nagradama zajedničkog roditeljstva, postaju jači i spremniji za donošenje odluka o svojoj djeci. Kada djeca vide ili osjete da njihovi roditelji i skrbnici zajedno

komuniciraju i dobro surađuju, čak i ako ne žive zajedno, osjećaju se sigurno.
(<http://www.roda.hr>)

LITERATURA

- Berdica, J., 2013., *Očevi i djeca: socio - etički ogled*,
https://www.researchgate.net/profile/Josip_Berdica2/publication/272475158_Fathers_and_Children_Socio-ethical_view/links/54e486c30cf282dbed6ffc34.pdf, 09.12.2015.
- Biloglav, A., 2014., *Kakve su šanse očeva u Hrvatskoj da dobiju skrbništvo*,
<http://www.tportal.hr/lifestyle/obiteljdom/298691/Kakve-su-sanse-ocева-u-Hrvatskoj-da-dobiju-skrbnistvo.html>, 10.12.2015.
- Brajša, P. (1995). *Očevi gdje ste?.* Zagreb: Školske novine.
- Burić, H., 2004., *Kako muškarci i djeca međusobno utječu na razvoj*, Dijete, vrtić, obitelj, broj 35-36, 23 – 28 str.
- Cicak, M., 2010., *Obitelj i udovištvo*,
hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=80244, 09.12.2015.
- Državni zavod za statistiku - Republika Hrvatska, *Statistički ljetopis 2009.*,
<http://www.dzs.hr/>, 09.12.2015.
- Franković, D., Pregrad, Z., Šimleša, P. (1963). *Enciklopedijski rječnik pedagogije*. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Gingerbread, 2012., *Bereavement*, <http://www.gingerbread.org.uk/content/731/Bereavement>, 10.12.2015.
- Grozdanić, S., 2000., *Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka*,
hrcak.srce.hr/file/6185, 01.11.2015.
- Hrvatski sabor, 2015., *Obiteljski zakon*, <http://www.zakon.hr/z/88/Obiteljski-zakon>, 23.10.2015.
<http://documents.tips/documents/1-16-pitanja.html>, 10.12.2015.
- Spajić-Vrkaš, V., Kukoč, M., Bašić, S. (2001). *Obrazovanje za ljudska prava i demokraciju: Interdisciplinarni rječnik*. Zagreb: Hrvatsko povjerenstvo za UNESCO i Projekt "Obrazovanje za mir i ljudska prava za hrvatske osnovne škole"

- Juul, J. (1995). *Razgovori s obiteljima:perspektive i procesi*. Zagreb: Alinea.
- Kišurek, A., Dušanić, D., *Obiteljski odgoj i socijalizacija*,
http://www.mathos.unios.hr/~ddusanic/seminar/pedagogija_seminar.doc; 06.11.2015.
- Komadina, T., Perić-Kosović, D., *Uloga oca*, http://oc-pgz.hr/clanci_uloga_oca.html,
18.11.2015.
- Krčmar, B., *Problematika jednoroditeljskih obitelji u suvremenom društvu*,
<http://www.pedagogija.hr/ekvilibrij/pdf/problematika-jednoroditeljskih-obitelji-u-suvremenom-drustvu.pdf>., 01.11.2015.
- Lamb, M.E., Tamis-Lemonda, C.S. (2004). *The role of the father: An introduction*. New York: John Wiley & Sons.
- Ljubetić, M., (2007). *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: MALI PROFESOR d.o.o.
- Ljubetić, M. (2012). *Nosi li dobre roditelje roda?!* Zagreb: Profil.
- Maleš, D. (1999). *Uloga majke i oca u odgoju djeteta*. U: Čikeš, J., *Obitelj u suvremenom društvu*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži
- Markešić, I., 2014., *Samohrani očevi – društveno nepoželjne osobe*, <http://www.kriz-zivota.com/samohrani-ocevi-drustveno-nepozeljne-osobe/>, 10.12.2015.
- Mijatović, A. urednik, Skupina autora (1999). *Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Ministarstvo socijalne politike i mladih, *Što se podrazumijeva pod terminom „samohrani roditelj“*,
http://www.mspm.hr/pitanja_i_odgovori/sto_se_podrazumijeva_pod_terminom_samohrani_roditelj, 10.12.2015.
- Munjiza, E. (2009). *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet u Osijeku, Hrvatski pedagoško-književni zbor ogranak Slavonski brod.
- Mušanović, M., Lukaš, M. (2011). *Osnove pedagogije*. Rijeka: Hrvatsko futurološko društvo.

Odgoj u prošlosti, <http://documents.tips/documents/seminarskiradpedagogija-odgoj-u-proslosti.html>, 23.10.2015.

Otac udovac, 2011., <http://www.mojabeba.com/sadrzaj.php?id=1190&nivo=1&idr=30>, 07.12.2015.

Pakrac-Kramarić, S., 2008., *Tate u borbi za svoja prava*, Moj vrtić - Priručnik za sretnije odrastanje, broj 9

Parke, R.D. (1996). Fatherhood. The developing child. Harvard University Press

Položaj djeteta u porodici i društvu kroz historiju,

http://www.zehra.ba/zehra/index.php?option=com_content&view=article&id=339:poloaj-djeteta-u-porodici-i-drutvu-kroz-historiju-&catid=80:djeca-i-odgoj&Itemid=213, 23.10.2015.

Potočnjak, B. (1986). *Uloga roditelja u odgoju djece*. Rijeka: IRO „OTOKAR KERŠOVANI“

Raboteg-Šarić, Z., Pećnik, N., Josipović, V. (2003). *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.

Rečić, M. (2011). *Odgajati znanjem i ljubavlju*. Đakovo: TEMPO d.o.o.

Roda - roditelji u akciji, 2013., *Za tate*, <http://www.roda.hr/article/category/za-tate>, 11.12.2015.

Rosić, V., Zloković, J. (2002). *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*. Rijeka: Graftrade

Rosić, V. (2005). *Odgoj - obitelj - škola*. Rijeka: Žagar.

Santrock, J.W. (2000). *Children*. McGraw-Hill Companies, Inc.

Skupina autora (2015). *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Vukasović, A. (1994). *Pedagogija*. Zagreb: Alfa d.d., Hrvatski katolički zbor“MI“.

Zaninović, M. (1988). *Opća povijest pedagogije*. Zagreb: Školska knjiga.

Weatherill, R. (2005). *Kolaps kulture*. Beograd: Clio

Wikipedia – slobodna enciklopedija, 2015., *Proširena obitelj*, https://hr.wikipedia.org/wiki/Pro%C5%A1irena_obitelj, 10.12.2015.

Wikipedia – slobodna enciklopedija, 2015., *Single parent*,
https://en.wikipedia.org/wiki/Single_parent#Father; 10.12.2015.

SAŽETAK

Roditeljstvo je važna i poprilično zahtjevna životna uloga koja roditeljima predstavlja izazov čiji je ishod unaprijed neizvjestan. Iako se majka smatra najvažnijom osobom u djetetovom životu, osobom koja najviše utječe na djetetov razvoj, očev je utjecaj također od velikog značaja, a započinje, kao i majčin, već samim začećem. Današnji otac u obiteljima s oba roditelja ima osim uloge djetetova oca i ulogu supruga, zaštitnika, učitelja, skrbnika, hranitelja, moralnog uzora. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004) Očevi pomažu djeci da se pripreme za realnost i grubost stvarnog svijeta, dok majke više pomažu zaštititi djecu od tog svijeta. U jednoroditeljskim obiteljima roditelji su izloženi većim naporima na poslu i kod kuće te preuzimaju veći psihički i tjelesni teret dječjeg odgoja i odgovornosti za djecu. Djeca uče već od najranije dobi da su muškarci i žene različiti i da se na različite načine nose sa životom, svatko kroz svoje uloge, čija se važnost ne smije podcjenjivati.

Ključne riječi: odgoj, uloge, otac, jednoroditeljske obitelji

SUMMARY

Parenting is an important and demanding role and a challenge which outcome is uncertain in advance. Although the mother is considered to be the most important person in a child's life, who has the biggest influence on the child development, the father's influence is also of great importance, and begins, as well as the mother's, at the very conception. Today's fathers in families with both parents have a role other than the father- husband, a role of protector, teacher, guardian, caretaker, a moral guide. (Lamb i Tamis-Lemonda, 2004) Fathers help children prepare for the reality and harshness of the world, and mothers help to protect children from it. In single-parent families, parents are exposed to greater efforts at work and at home, and take a greater mental and physical burden of child care and responsibility for it. The children learn from an early age that men and women are different and that deal with life in different ways, everyone through their roles, whose importance should not be underestimated.

Key words: nurture, roles, father, single parent families